

Claus Rønlevs bibliotek

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine mange tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

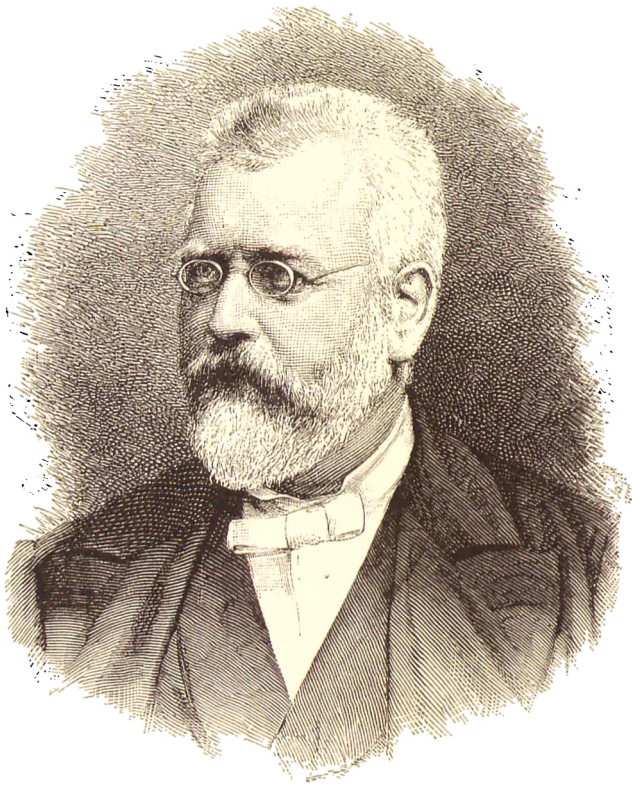

FOLKETS FØRERE

UDGIVET AF
FRED. NØRGAARD
OG
ANDERS UHRSKOV

FRED. NØRGAARD
—
C. BERG

G. B. N. F.

Gaa aldrig paa
Akkord med
Uretten.

C. Berg

FOLKETS FØRERE

C. BERG

EN DANSK POLITIKERS LEVNEDSLØB

FORTALT AF

FRED. NØRGAARD

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
MDCCLXXV

UDGIVET AF
FRED. NØRGAARD OG ANDERS UHRSKOV.

FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI
KØBENHAVN

I mangel en gammel Venstremands Stue hænger et Billede af de fem Venstreførere: Frede Bojsen, Sofus Høgsbro, C. Berg, Viggo Hørup og Holstein-Ledreborg. Det er et Billede, der minder om Kamptider i vor politiske Historie. Og taler man med gamle Venstremænd om de Dage, da disse fem stod i deres Kraft, faar man at vide, med hvilken Beundring de menige Vælgere saa op til deres Førere. »Jeg har nu været med i de Tider, da det gik varmt til,« siger en og anden, og saa følger en Lovtale over Berg eller Hørup eller Bojsen. Men tiest over Berg. Han var dog fremfor nogen Venstres Høvding. Der var andre Politikere, hvis Uddannelse var mere omfattende, hvis Tale var finere og mere formfuldendt end hans, men han er den kraftigste og bredeste af dem alle.

Han var runden af Folkets jævne Lag, hans Tale var ikke tung af Dybsind, men han talte saa lige til, med saadan en Varme og Kraft om det, han troede var ret og rigtigt, at selv den jævne forstod det og blev grebet deraf. Af al sin Evne stred han for det, som han troede var det danske Folks Ret: at styre sit eget Hus. Og ham kaarede det menige Folk især til Høvding. Og endnu — snart 25 Aar efter hans Død — kalder mangel en sig med Stolthed Bergianer.

Man træffer nu og da Mænd og Kvinder, til hvis dyreste Ungdomsminder det hører, at de har

siddet paa Skolebænk hos Kold eller har hørt Grundtvig eller Birkedal. Og de glemmer det aldrig. Bergs Gerning var en anden end disse Mænds. Men paa sit Omraade var ogsaa han en Vækker. Han vakte rundt om i Landet en levende Sans for offentlige Forhold. Og mange føler sig i stor Gæld til ham.

Det er denne Mands Levnedsløb, der her skal fortælles.

Barndom og første Ungdomstid.

(1829—1848).

Christen Poulsen Berg er født den 18. December 1829 paa Gaarden Sønder Bjerg i Fjaltring Sogn, nær ved Vesterhavet. Hans Fader var Sognefoged Poul Madsen Bjerg og hans Moder Ane Christensdatter Skalkhøj.

Saa langt tilbage man kan følge hans Slægts Historie, baade paa fædrene og mødrene Side, træffer man ansete Selvejerbønder i Fjaltring Sogn. Hans Blod var da ublandet vestjydsk.

I et godt og lykkeligt Hjem voksede den livligt begavede Dreng op. Hjemmet var ret velstaaende, og gæstfrit aabnede Sognefogden og hans Hustru det for andre, og Smaakaarsfolk gik ikke tomhændede derfra. Sognefogeden var agtet for sin Retskaffenhed og Dygtighed, men det var vist især Moderen, der prægede Hjemmet. Hun var mild og myndig tillige og af gammeldags Gudsfrygt. Ingen Søndag gik hen, uden at hun var i Kirke, og hver Søndag læste hun en Prædiken af Luthers Huspostil for sine nærmeste og Gaardens Folk.

Allerede tidlig lyttede den lille Christen til Sagn og Eventyr, og gik han i Marken og vogtede Kvæg, sang han af sit glade Hjerte. Han sang saa tit og med saadan en Lyst, at hans Søskende spaaede, at han nok engang blev Degn.

Saa kom den Tid, da han skulde i Skole. Det gik som en Leg med at lære, hvad Skolen kræ-

vede. Snart var han den første blandt sine Kammerater. Og da han de sidste Skoleaar nu og da lod Balles Lærebog og de andre Lærdomssager hvile og slog sig løs i Gavtyvstreger, skal hans Lærer, en skikkelig og god Mand uden alt for mange Kundskaber, have sagt: »Ja, du slaar dig løs, min Dreng! Det kommer af, at jeg ikke har mere at lære dig.«

Men der var ogsaa noget at lære uden for Skolen. Der var Gaarden derhjemme med dens mangfoldige Liv. Og der var Havet, Vesterhavet, i Storm og Stille; Blæstens Torden en Stormvejrdsdag og Havets Skønhed en stille Sommeraften, naar Solen sank i Strømme af Lys, alt dette gav ham levende Indtryk af Naturens mægtige Tale. Og hans Legeme vandt Sundhed og Kraft ved hans Færden paa Mark og ved Hav.

En enkelt Oplevelse ved Stranden glemte han aldrig. Et Skib var forlist, Vraggodset laa paa Land, og Øvrighedspersoner fra Byen var kommen til Stede for at føre Tilsyn med det. De fik et Anker Vin af Strandingsgodset frem, og de lod Vinen smage, men da de saa, at en fattig Mand stak et Tørklæde af Vraggodset til sig, kaldte de ham til og skældte ham ud for Tyv, medens de selv sad og nød de stjaalne Varer. Den lille Christen Berg stod nær ved og saa dette, han harmedes over Uretten, og mange Aar efter har han sagt, at han i det Øjeblik fik Lyst til at kæmpe for, at der -maatte blive lige Ret for alle, for smaa som for store.

Som andre raske Drengene havde han en Tid Lyst til at blive Sømand. Han blev det ikke, men fra sin Barndom af havde han set saa meget til Fiskeres og Sømænds Gerning, at han fik og altid bevarede en levende Interesse for de raske og modige Folk, der færdes paa Havet.

I April 1844 blev han udskrevet af Skolen og i samme Maaned konfirmeret. I hans Skudsmaalsbog slutter Sognets Præst sin Meddelelse om hans Konfirmation og Altergang med følgende Ord: »Gid dette begavede unge Menneske maa tiltage i Alder, Kundskab og Naade for Gud og Mennesker.«

I det følgende Sommerhalvaar var han Vogterdreng i Præstegaarden. Men i ledige Timer sad han gerne alene for sig selv med en Bog til Selskab. Ved Novemberstide kom han hjem med godt Skudsmaal fra sin Husbond for Paalidelighed, Troskab og Villighed.

Nu skulde han hjælpe til hjemme. Men det legemlige Arbejde tilfredsstillede ham ikke, og den Vinter blev det bestemt, at han skulde sættes til Bogen for at blive Lærer; Præsten læste lidt med ham nogle Gange om Ugen. Vinteren 1845—46 var han Huslærer paa en Gaard Nordvest for Lemvig, og Sommeren 1846 opholdt han sig hos Lærer Balleby i Hove for at blive endelig forbedret til Seminariet af Ballebys Søn, der var Seminarist.

Men snart kom han igen i Nærheden af sit Hjem. Beboerne i Trans, Annekssogn til Fjaltring, klagede over Læreren i Trans Skole, og det var helt slemme Ting, de beskyldte ham for; foreløbig blev han sat fra sit Embede, og senere fik han et andet Kald.

Berg blev nu — næppe 17 Aar gammel — Lærer i Trans, medens Undersøgelsen mod Læreren stod paa, og var det i fjorten Maaneder. Det viste sig snart, at han havde en sjælden Evne til at undervise Børn, ikke mindst i Bibelhistorie. Han vandt Børnenes Kærlighed og Forældrenes Agtelse. Herom fik han et meget stærkt Vidnesbyrd, da han forlod Skolen, alle Forældre sendte ham nemlig en Takskrivelse, og Berg har mange Gange sagt, at aldrig havde han følt sig saa stolt over nogen

Anerkendelse som over den. De takker ham for den Omhu, Omhyggelighed, Æmhed, Kærlighed, Flid og Duelighed, hvormed han har røgtet sin Gerning, og Adressen slutter med disse smukke Ord: »Ærede Ven, du var et Mønster for din Eftermand, du har og for en Del lagt den Grundsten, hvorpaa der skal bygges i Fremtiden. Gud give, din Fremtid maa blive som din Fortid. Gud lade intet ondt ramme dig, intet godt nogensinde fattes dig. Dette ønsker vi af et rent og velment Hjerte, befalende dig Gud.«

Berg vidste, at det ikke var tomme Ord, og derfor var han baade glad og stolt. Og hans Selvfølelse fik Næring derved.

Endnu var han for ung til at komme paa Seminariet, og i Vinteren 1847—48 var han da Biskolelærer i Ulfborg Sogn, en tre fire Mils Vej Sønden for hans Hjem.

Den Vinter blev rig paa Oplevelser for ham. Her mødte han den ny Tids Tanker. Han boede hos Ole Pedersen Blæsberg i Østergaard, og denne oplyste og frisindede Mand fik stor Betydning for ham. Tit sad de til langt ud paa Natten og talte om Friheden, om det ny, som maatte komme. Ole Østergaard blev Bergs første Lærer i Politik.

Men der var ogsaa andre i Sognet, han kunde lære adskilligt af. Der var Bondemanden Ole Kirk og Etatsraad Tang paa Nørre Vosborg, begge Medlemmer af Stænderforsamlingen i Viborg. Nu og da var Berg Gæst paa Nørre Vosborg, og her drejede Samtalen sig oftest om politiske Forhold. Hertil kan saa søjes, at det fik stor Betydning for ham, at han kom i nær Forbindelse med Stedets Sognepræst, Provst Krarup. Denne havde fuldt op af Arbejde og trængte til en Privatsekretær, og Berg, der havde en tydelig og god Haandskrift, paatog sig at være det; han hjalp Provsten med at af-

skrive Embedsskrivelser og andet. Men herved fik han godt Indblik i Kirkens og Skolens Forhold, og ogsaa heraf lærte han adskilligt.

Saa kom de bevægede Foraarsdage i 1848, da en samlende Følelse greb vort Folk. Dagene var rige paa Begivenheder. Først kom det sære Rygte, der skræmmede Jyllands Befolkning, at Slesvig-Holstenerne havde aabnet Rendsborg Tugthus og sluppet Slaverne løs, og skændende og brændende var de nu paa Vej op gennem Jylland.

Ogsaa Vest paa bredte dette Rygte sig, og ogsaa i Ulfborg Sogn væbnede man sig af al Kraft. Berg meldte sig blandt dem, der vilde tage en Tørn med de fremtrængende Fjender. Men længe varede det jo ikke, før den sande Sammenhæng kom for Dagen. Det var kun et Rygte. Berg kunde dog aldrig lide, at man behandlede Slavekrigen overlegent. For ham var det en Oplevelse. Som aldrig før vidste han nu, hvad det var at have et Fædreland. Og senere kom saa de Dage, da Krigen var Alvor, og med Spænding, som den der var livsinteresseret deri, fulgte han Krigens Gang.

I Juli Maaned bestod han Optagelsesprøven til Seminariet, og i September begyndte hans Skolegang i Ranum.

Men hans Seminarietid kræver et Kapitel for sig.

Skolegang i Ranum.

(1848—1850).

Fra 1842 havde den udmærkede Præst og Skolemand Ludvig Christian Müller været Præst i Snedsted i Hanherred og Forstander for Seminariet der, men i 1848 flyttedes Seminariet til Ranum i Himmerland.

Hertil kom Berg en af de første Dage i September 1848, ungdommelig munter var han, han straaled af Livslyst, sund og stærk var han af Legeme, og han havde Bondekarlens graadige Lyst til at tage fat. Han var høj og slank, og kraftigt bygget, havde blondt, lidt stridt Haar og rødmussede Kinder, dygtig var han til Legemsøvelser, og han dansede godt og gerne.

Snart befandt han sig vel i Kammeraternes Kreds. Han var afgjort den bedst begavede blandt dem alle, og det var en Selvfølge, at han blev Fører for dem. I Frikvartererne prøvede han Kræfter med en og anden af Kammeraterne, og somme Tider maatte ogsaa Forstanderens Karl lægge Legeme til. Han samtalede gerne, og af Hjertens Lyst tog han Del i en Disput. Som andre unge veg han ikke tilbage for de største Spørgsmaal. I Ordskifte mærkede Kammeraterne især hans Overlegenhed, han talte livligt og klart og indtrængende; han kunde under saadan en Ordveksling — fortæller en Kammerat — »gaa En helt ind paa Livet, maa-ske begrundet i, at han var nærsynet og den

Gang ikke brugte Briller, tage fat i et Knaphul eller en Knap i Trøjen og hurtigt og klart anføre sine Grunde, der undertiden efterfulgtes af en Bebrejdelse, naar Vedkommende ikke kunde eller vilde gaa ind paa hans Tankegang.«

Berg var en god Kammerat. Var en eller anden i Pengetrang, laante han gerne ud af sin Fædre-arv uden Renter, men Pengene skulde betaales tilbage til den fastsatte Dag. Han havde ogsaa Tid til at hjælpe den, der ikke saa godt kunde følge med. Men det smukkeste Bevis paa hans Kammeratfølelse er dog dette, at han, der ellers var en lidenskabelig Ryger, lagde Piben paa Hylden, fordi hans Stuefælle, Petersen, var svag og ikke kunde taale Tobaksrøg.

Og endnu er der følgende Træk at meddele om hans Færden blandt Kammeraterne. Det var en af de Dage, Optagelsesprøven fandt Sted. Mangen en frygtsom lille Fyr gik og rystede for den kommende Overhøring. »Naa,« spurgte Berg en Dag en, der stod og ventede paa at komme ind til det grønne Bord, »hvor langt er du saa kommen i Bibelhistorien?«

»Til den babylonske Landflygtighed,« lød Svaret.

»Ikke længere, saa har du altsaa ikke læst om Holofernes?« vedblev Berg.

Nej, det havde han da ikke.

»Og du er ikke kommen til »Jeppe paa Bjerget«?«

Der lød et endnu mere forsagt Nej.

»Ja, saa gaar det dig galt,« sagde Berg.

Men denne Spøg var kun en Indledning. Snart fik Berg den forskrækkede Fyr under Armen, beroligede ham og gav ham gode Raad. Og han hørte siden til Bergs bedste Venner.

Undervisningen paa Seminariet optog Berg stærkt. Og af Lærerne fik navnlig Ludvig Chr. Müller

Indflydelse paa ham. Han var en ægte Lærling af Grundtvig, betydelig som Historiker og Sprogmand, og hans Undervisning var i høj Grad levende. Han kunde fortælle. I Begyndelsen af Timen berettede han gerne, hvad der var hændt i Krigen, og saa fortalte han om de forbigangne Dage og tegnede Historiens Skikkelser for de unge, saa de maatte lytte, og han førte dem gennem Israels Historie, saa de aldrig glemte det. Hans Fremtræden var ædel og smuk, og let vandt han sine Lærlinges Tillid og Kærlighed. Og dertil havde han deres Fortrolighed. Tit saa man Müller gaa med Berg under Armen og tale fortroligt med ham. Og det var Højtidsstunder at sidde under hans Prædikestol om Søndagen. Der lød et Vidnesbyrd, som gik til Hjertet. Somme Tider kunde man synes, at han i sin Tale om Gud og Guds Godhed øste af Væld saa rige, at de aldrig kunde udrinde.

Denne stærke og varme Personlighed fik bestemmende Indflydelse paa Bergs Udvikling. Berg blev Grundtvigianer.

Müller var en ivrig Modstander af al Slags Ramseri i Skolen; i en Artikel i »Dansk Kirketidende« 1849 tager han voldsomt til Orde mod den gængse Undervisning i Religion, at Børnene pines med at lære Balles Lærebog udenad. »Galere, skulde man synes, kunde ingen bære sig ad,« siger han.

Og saa fortæller han, hvorledes levende Undervisning skal være. Man læse, hvad han skriver derom: »Det er os Mennesker naturligere at høre end at læse, derfor er det i sin Orden, at et Barn lærer nogenlunde at høre, inden det lærer at læse, og hvorvel de fleste Lærere ikke tror det, er det dog lige fuldt sandt, at Barnet uden Sammenligning lærer mere af en dygtig Lærer end af den bedste Bog. Det er en stor Ting, at et Barn allerede i Fantasiens Alder lærer at sværme for Guds

Venner, elske dem og i Stilhed leve med dem. Det har haft mægtig Indflydelse paa mangen dygtig Mand, hvorimod ingen nogensinde er bleven begejstret ved en § i Balles Lærebog. . . . Ved Siden af den mundtlige Undervisning benyttes Børgernes Hjælp i rette Tid. — Men: Enhver, der ønsker at danne Mennesker og ikke lave Ramse-Maskiner, vil befinde sig vel ved at bruge Munden førend Bogen.« Han slutter sin Artikel med at sige, at han kunde ønske, at Skoletvangen blev ophævet, og Lærerne fritaget for at bruge Balles Lærebog.

Saadanne frisindede Tanker om Undervisning kom Berg under stadig Paavirkning af, og ogsaa her blev han en Lærling af Ludvig Chr. Müller.

I Begyndelsen af Aaret 1850 maatte Müller paa Grund af Sygdom rejse til København, og en Pastor Bay kom og skulde undervise i hans Sted. Men det gik ikke. Han var propfuld af Teologi, men der var ikke Aand og Liv i hans Undervisning. Her og der øjnede Seminaristerne ogsaa kætterske Meninger hos ham.

Bitter Strid opstod. Berg var Fører. Mangen en Religionstime kunde gaa med, at Bay og Berg disputerede om et eller andet Forhold. Lidt ungdommeligt Drilleri var der vel med i Spillet, men Modstanden mod den ny Lærer og hans velærværdige Optræden var især et Udslag af, at de trofast vilde holde fast ved det, Müller havde lært dem, at de foretrak levende Undervisning for død Lærdom.

Og som Dagene gik, blev Længselen efter Müller stærkere og stærkere. Snart stod ogsaa Eksamenen for Døren, hvem vidste, hvad Bay kunde finde paa.

Saa skrev Berg da i Midten af Juni paa alle Kammeraters Vegne et Brev til Müller, hvori de

indstændig beder ham om at komme hjem til Ranum igen. Tre Uger efter afgaar det et nyt Brev — ført i Pennen af Berg — med Klage over Pastor Bay, »vi har sandelig faaet at føle: Bogstaven ihjelslaar« hedder det, og med Bøn om, at Müller vil komme hjem til Eksamenen.

De følgende Dage gik man i stor Spænding paa Seminariet: Kunde Müller ventes eller ikke? Post- og Dampskibsletter blev nøje studeret, og det blev regnet ud, at den og den Dag maatte han komme, hvis han i det hele taget kom.

Om Morgenen, som Müller kunde være naaet til Ranum om Natten, var der stor Bevægelse paa Seminariet. Alle Elever samlede sig i Bogsamlingsværelset, og nu gik Berg ind i Præstegaarden. Man ventede og ventede, men saa aabnedes Døren, og ind traadte Ludvig Chr. Müller og Berg Arm i Arm. Og snart omringede hele Flokken dem og hilste med hjertelig Glæde Forstanderen Velkommen tilbage.

Dette Møde giver os et kønt Billede af, hvor smukt et Forhold der var mellem den udmærkede Ungdomslærer og hans taknemmelige Lærlinge.

Snart kom Eksamenen. Just i de Dage, da vor Hær kæmpede ved Isted holdtes den mundtlige Prøve. Berg fik »Udmærket godt« i Hovedkarakter.

Han havde faaet en fin Eksamen. Men Ranumtiden havde skænket ham Oplevelser, hvis Værd ikke kan fastsættes ved Point. De store fædrelandske Begivenheder og Müllers Fortællingen havde styrket hans Kærlighed til Danmark, og ogsaa Müllers kristelige Vidnesbyrd havde gjort Indtryk paa ham, saa han voksede i kristelig Alvor og Dybde.

Bøgerne havde ikke taget al hans Tid. Men han var altid optaget. Naar han var hjemme i Ferierne foretog han Havture sammen med Kammerater, der besøgte ham, eller han var med i Marken hos

Folkene, eller han fortalte Fædrelandshistorie for sin lille Broder.

Naar Ferien var slut, sejlede han og nogle Kammerater ad Limfjorden til Løgstør. En Gang løjede Vinden af under Mors, men usømmeligt var det at kede sig, mente Berg, og han fik en Dans i Gang paa Land, indtil det igen blæste op. En anden Gang maatte de standse i Sundsted, og Berg sad hele Natten og stredes med nogle Baptister for at faa dem til at opgive deres gale Lære.

Han var knap og nap 21 Aar gammel, men havde brændende Lyst til at tage fat og kæmpe mod Dødbideri, hvor det maatte findes. Og der skulde nok blive Spor, hvor han satte sin Fod.

Lærergerning i Vilsted og paa Skovgaard.

(1850—52).

Fra September 1850 til November næste Aar var Berg Skolelærer og Kirkesanger i Vilsted nær ved Ranum. Han kunde blive boende hos Kammerraad Ingerslev i Vilsted Mølle, hvor han havde boet i sin Seminarietid, og maaske har det medvirket til, at han ikke straks kom længere ud i Verden.

I Skolen gik det godt nok, men det var Berg en Pine at være Kirkesanger, at være Hr. Pastorens Tjener. En Søndag havde Præsten glemt Alterbogen hjemme i Præstegaarden, og han bad da Berg løbe hjem efter den. Det var Berg imod, han blev staaende lidt, men gik saa langsomt ned ad Kirkegulvet og forlod Kirken. Der gik lang Tid, inden han kom igen, langsomt skrider den unge Degn op ad Kirkegulvet, enhver kunde se, at han var i Krigshumør; denne Gang havde han hentet Bogen, men han skulde meget have sig frabedt at være Præstens Stik—i—Rend—Dreng for Fremtiden.

Nej, saa behagede det ham mere at være sammen med Præster, hvor Vilkaarene var lige. I Vilsted-Tiden var han engang til Skolemøde i Løgstør. Her forhandlede man det Spørgsmaal, om Balles Lærebog var til Gavn eller Skade. Blandt dem, der tog Balle varmt i Forsvar, var en Pastor Pedersen. Det kribledede i Berg, og nu bad han om om Ordet. Han havde den Selvfølelse og det Mod,

der skal til for i en ung Alder at tage Del i en offentlig Debat. Og snart var Pastor Pedersen og Berg ene paa Kamppladsen. Præsten blev nu og da hidsig, Berg stod rolig og fattet med Smil om Munden. Mange forargedes over den selvsikre Lærers Optræden, men en og anden maatte dog beundre ham.

Det er Bergs første offentlige Fremtræden, men allerede her finder vi Træk, som vi senere møder hos Politikeren Berg: hans Oppositionslyst, hans Selvbevidsthed og hans Ligegladhed med, om han forargede eller ej.

I Juni Maaned 1851 kom Budskabet om Ludvig Chr. Müllers Død. Han havde maattet opgive sin Virksomhed i Ranum og blev udnævnt til Præst i Starup ved Haderslev, men kun ganske faa Uger virkede han i sit nye Embede.

Berg sørgede inderligt over sin kære Lærers Død. Han kom en Junidag fra Vilsted Skole hjem til Møllen. Her sad fire Seminarieelever og talte sørgmodigt om det skete.

Berg traadte glad og syngende ind og saa paa dem: »Hvad, er der gaaet jer noget imod i Dag, siden I ser saa fortabte ud?« sagde han, »har I faaet Skænd af den ny Forstander?«

»Ludvig Müller er død,« sagde de.

»Det er ikke sandt! Det kan ikke være sandt!« udbrød Berg.

»Jo, Forstanderen selv fortalte os det,« føjede de til.

Længe stod Berg som en Støtte, saa sagde han endelig: »Herre Jesus«, og hulkgrædende gik han ind paa sit Værelse. »I flere Timer kunde vi,« fortæller én af de fire, »høre ham vandre rastløs frem og tilbage paa Gulvet, og vi saa ikke mere til ham den Dag.«

Da Müller ikke mere var i Ranum, længtes Berg efter at komme Sydpaas i Landet. Ved Müllers Undervisning og ved Begivenhederne i Krigsaarene var hans Tanker bleven ledede mod Sønderjylland. Han vilde Sydpaas, hvor Kampen stod.

I Efteraaret 1851 blev han Huslærer hos Gaardejer Jens Henriksen, Skovgaard, i Starup Sogn mellem Kolding og Vejle. Her var han en fri Mand, som han skriver i et Brev til en god Ven, her skulde han ikke kuses af en Hr. Pastor. »Jeg er heller ikke længere,« fortsætter han, »bundet til hver Søndag at høre — en Præsts væmmelige Præk om Dit og Dat, om alt andet end Kristendommen og Troen, hvilket jeg dog antager er noget af det strengeste for en Skolelærer, hvis han endnu er levende.« Og her kunde han helt og holdent undervise efter sit Hjertes Lyst. Hans Forgænger havde brugt Ramsemetoden, skriver han i samme Brev, men da jeg, hedder det videre, »ikke underviser for en Præsts, en Eksamens, men for Livets Skyld, har jeg alvorlig sørget for at faa Ramsningen . . . skrinlagt og hæderligt begravet . . .« Han glemte da ikke at bruge Munden, og Børnene lyttede, og om Aftenen samlede han Gaardens Tjenestefolk, som han færdedes iblandt paa god folkelig Maade, og fortalte Historie for dem.

En Aften kom den kendte Lægprædikant Peder Larsen Skræppenborg fra Dons ind paa Skovgaard og vilde tale med Berg. Han fandt ham midt i Børnenes Kreds i Færd med at fortælle Bibelhistorie, én sad paa hans Knæ, og de andre stod tæt om ham, og alle lyttede de. Peder Larsen fik Lov til at blive, og han blev saa glad ved, hvad han hørte, og ved siden at erfare, at Børnene kunde huske det fortalte, at han skrev et lille Brev derom til »Dansk Kirketidende«. Fra da af var Berg og Peder Larsen endnu bedre Venner,

og tit fulgtes de ad til gudelige Møder baade Syd og Nord for Grænsen.

Ogsaa Præsten i Nørup, H. Svejstrup, blev Bergs gode Ven. Berg kalder ham i et Brev for en Kærnepræst, og han taler om, hvor mageløst herligt det var at overvære en Bibellæsning i Nørup. Svejstrup syntes jo nok til en Begyndelse, at det ikke mærkedes stort paa Huslæreren fra Skovgaard, at Beskedenhed er en Ynglings skønneste Dyd, men han forstod snart, at der var Kræfter i den unge Lærer.

I Kolding.

(1852—61).

Det var et lykkeligt Aar, Berg tilbragte paa Skovgaard, men snart længtes han dog efter en mere omfattende Virksomhed end Huslærerens.

Den 1ste September 1852 begyndte han en Lærergerning ved Borgerskolen i Kolding. Her virkede han i ni Aar. Hans Evne til at styre og lede kommer nu ret til Udfoldelse. I sin Klasse havde han 89 Børn, men han sled ufortrødent med dem, og snart vandt han Børnenes Hengivenhed. Han fortalte, saa de lyttede, og de genfortalte derhjemme. Naar den sidste Time var slut, fulgtes Berg og Børnene ad gennem Gaderne, og traf det sig, at en lille Purk mødte Berg uden for Skoletiden, kunde det hænde, han kom og fik fat i Bergs Haand, og de fulgtes ad. Om Sommeren foretog han en Skovtur med Børnene, og han sørgede for at alle kom med, ogsaa de fattigste. En og anden Søndag Morgen gik han med ældste Klasse i Flok og Følge med Danebrog i Spidsen ud til Harte Kirke, hvor en Ven af ham var Præst. Og nogle af de største Piger tog han med ud til Peder Larsen Dons' Efteraarsmøder, for at deres Øren kunde vænnes til god folkelig og kristelig Tale.

Saadan tog han sig af Børnene, og han vandt ogsaa Forældrenes Hjerter. Han har selv senere sagt — ved en Fest i Kolding 1874 — at han ikke havde haft større Glæde og indre Velsignelse af

sin egentlige personlige Gerning, end den han havde haft, mens han var Lærer i Kolding.

Men selve Skolegerningen var ham ikke nok. Hans udadvendte Virksomhed begynder. Han fulgte ivrigt med i alle Skolespørgsmaal; da Skoleloven af 1856 var til Behandling i Rigsdagen, læste han med stor Interesse Rigsdagstidende, han har »ædt og drøvtygget« Forhandlingerne, skriver han til en Ven. Det er da ogsaa paa Skolens Omraade, hans Virksomhed udadtil begynder.

Da han var bleven Lærer i de ældste Pigeklasser, gik det op for ham, hvor megen Glæde og Nytte Pigerne kunde have af at faa Undervisning i Haandarbejde. Han sender en Henstilling herom til Skolekommissionen, han hentede sig et Nej. Men hvis Kommissionen troede, at den saa var færdig med Berg, saa tog den fejl. Han kom igen. Det gjorde han altid. Om han da ikke kunde faa et Lokale i Borgerskolen, saa vilde han sætte en privat Haandgerningsskole i Gang. Og det gik man med til. Men efter halvtredje Aars Forløb havde Haandgerning vist sig saa nyttig, at den indgik som et Led i Borgerskolens Undervisning.

Berg tænkte ogsaa paa fattige Smaabørn, der endnu ikke kunde komme i Skole, de havde slet ikke godt af at drive om paa Gaderne. Altsaa indsender han et Andragende til Skolekommissionen om, at der oprettes to Pogeskolers for Børn fra 5—7 Aar. Han fik et afvisende Svar. Men en Maaned efter afgik der igen en længere Skrivelse om hans Plan, han beder Kommissionen om at faa overladt Lokale til en saadan Skole, han vil »ikke sky nogen Opofrelse af Tid og Arbejde eller lade mig afholde af noget af de mange Hensyn, som stiller sig hindrende i Vejen . . .« Skolekommissionen indrømmede nu, at der kunde være god Mening i en saadan Skole, men det var tvivlsomt, om For-

ældrene ønskede den. Paa den Maade blev man nu ikke færdig med den besværlige Femtelærer. Han holder naturligvis Møde med Forældrene, taler til dem, faar dem vundne for sin Plan, 70 Borgere understøtter hans næste Andragende. Saa maa Skolekommissionen komme ham lidt i Møde. Enkelte Forbedringer blev indført, en ny Lærerinde blev ansat, der blev oprettet en ny Pige-klasse, saa Undervisningen for de mindre Børn kunde blive mere tidssvarende. Men selve Hoved-tanken om Pogeskolen maatte Berg opgive.

Ganske naturligt maatte han ogsaa komme til at tænke paa de unge, der var færdige med Skolen. 1857 fik han oprettet en Aftenskole for konfirmerede Haandværkslærlinge. Han underviste selv to Aftener om Ugen, uden Betaling. Han fik dannet en Forening: »Foreningen for den fri Aftenskole i Kolding«, som sørgede for Midler til Skolen. Senere satte han en Skole for Haandværks-svende i Gang. I 1860 begyndte den fri Aftenskole for Piger. De fik Undervisning i Syning, og Berg kom og læste højt for dem. Tidligere havde han oprettet en »Privatskole for Handelslærlinge og andre unge Mennesker«. »Bibliotek for Kolding Ungdom« er hans Værk.

Det er en lang Række af Virksomheder, der fortæller om hans igangsættende Evne og om hans Kraft og Energi. Og ganske selvfølgelig skaffede dette uegennyttige Arbejde ham mange Venner i Kolding.

Men hans Indflydelse voksede ud til endnu videre Kredse end dem, han kom i Forbindelse med ved sin Skolegerning. Han tog livligt Del i Foreningslivet, han var med, hvor Byens Borgere samledes, og han mødte i Landboernes Forening.

Da Konsul Grau var bleven Formand for Kolding Byraad, blev Berg i September 1857 Sekretær

ved Byraadets Møder, og han havde den Stilling i godt og vel et Aar. Han kom herved i Forbindelse med mange, og han lærte adskilligt, som blev ham til Gavn. Han førte Protokol, og han fik derved Indsigt i de vigtige Sager, der var til Behandling. Han forfattede Andragender og Adresser, han satte Skrivelser sammen til Amt og Ministerium. Han fik herigennem Kendskab til en Række kommunale Forhold.

I 1860 skrev han i et Brev til en gammel Seminariekammerat: »Jeg haaber at kunne rose mig af at være bleven min »første Kærlighed« 3: mine i en tidligere Tid indsugede Grundsætninger, tro, selv om de — ej til Skade — er mere bestemt og klart begrænsede«. Vi er begge Venner af den grundtvigske Sag, skriver han til en anden Ven. Dette giver sig bl. a. til Kende derved, at han gerne færdedes i grundtvigske Kredse. Han var kommen i Forbindelse med Rødding Højskole og dens Forstander, Sofus Høgsbro, og han blev en varm Ven af Højskoletanken. Og anlagt for Handling, som han var, lod han det ikke blive ved Følelsen alene. Han indsamlede Penge til Rødding Højskole, han hjalp Eleverne, naar de kom til Kolding, og i 1856 var han endog med paa Elevernes Udflugt til København og Kullen.

Og han besøgte gerne grundtvigske Præster: Svendsen i Jelling, Helweg i Haderslev og mest Frits Bojsen i Vilstrup. Navnlig det sidste Sted følte han sig ret hjemme. Her traf han de to senere Politikere, Frede og Peter Bojsen. De gik den Gang i Haderslev Latinskole.

Og naar han kunde det, deltog han i kirkelige Møder, hvor grundtvigske Ordførere talte.

I 1859 gjorde han en Rejse til Nordtyskland og tog om ad København hjem. Her var han med til et Møde hos Handskemager Larsen; Skat Rør-

dam, P. A. Fenger, Kragballe, H. Rørdam o. fl. var til Stede og drøftede med hverandre et kirkeligt Lovforslag, som Fr. Barfod havde indbragt i Folketinget. Et Par Dage efter — den 30. August — besøgte han Ludvig Chr. Müllers Enke i Roskilde, og derfra tog han til Lund for at deltage i det andet nordiske Kirkemøde, hvor han blev stærkt grebet navnlig ved at høre Biskop Thomanders Prædiken.

Saaledes blev han sin »første Kærlighed« tro.

I 1860 vakte han stor Opmærksomhed om sit Navn ved nogle Artikler i »Kolding Avis« om Skolevæsenet i Kolding i Anledning af, at Latin-skolen var bleven nedlagt. Selveste Orla Lehmann, Amtmanden i Vejle, der havde haft med Sagen at gøre, maatte frem med et Forsvar. Det fortælles, at han en Dag, da Bergs første Artikler var kommen frem, rejste til Kolding og vilde tale med den unge Lærer, der skrev saa dygtigt imod ham. Saa kom en Artikelrække fra Lehmann, indeholdende en omhyggelig Imødegaaelse, og dette kaldte igen Berg frem. Striden vakte en Del Opsigt, og den var smigrende for Berg, for hverken Lehmann eller Professor Steen, der ogsaa greb ind i Forhandlingerne, havde formaet at sætte ham til Vægs.

Bergs Hovedinteresse uden for Skolen var Politik. Allerede i 1853 skrev han til en Ven: »Politik er mit Hovedstudium, og denne Videnskab afgiver nyt Stof nok.« Han fulgte de politiske Begivenheders Gang med stor Opmærksomhed og regnede sig vel nærmest til de Nationalliberales venstre Fløj. Snart blev han Taler ved politiske Fester, og han blev kendt som politisk interesseret for en større Kreds. Ved en Grundlovsfest i 1858 talte han for Kvinden og ved det efterfølgende Festmaal for »Danmark til Ejderen«.

Næste Aar var han indbudt som Taler ved en Grundlovsfest, som Landboerne holdt i Nørre Bjert. Han talte for Kongen og dvælede især ved hans fredelige Bedrift, Junigrundloven. Ved Fællesspisningen efter den alvorlige Del af Festen talte han ikke mindre end tre Gange, for Rigsdagen, for Slesvig og for Mindernes Krans.

1860 holdt By og Land fælles Grundlovsfest, og et Par Tusind Mennesker var til Stede, Amtmand Lehmann, Landstingets Fører, der politisk beherskede en stor Del af Sydjylland, var efter Indbydelse kommen til Kolding for at overvære Grundlovsfesten. Og Folk vilde selvfølgelig gerne høre den berømte og veltalende Mand. Det lykkedes Berg at faa ham frem. Lehmann havde et Par Maaneder forinden ved en privat Fest holdt en Tale for Rigsdagen, en Tale, der havde vakt megen Opsigt og megen Modsigelse. Spørger man, siger han i Talen, om der ikke blandt dem, der fører det store Ord i Rigsdagen og har øjensynlig Indflydelse, findes mere end én, »for hvem ingen fornuftig Mand kan have nogen begrundet Agtelse, da lad os give Sandheden Æren, da lad os vedstaa, at den danske Rigsdag i sin Helhed for Øjeblikket ikke er, hvad den burde være: en Samling af Danmarks bedste Mænd . . . Enhver af os maa gøre, hvad han formaar, for at Rigsdagen kan blive sit høje Kald værdig. Forfatningen er ingen Hindring derfor, ti da Danmark i 1848 udførte det dristige Vovestykke at overdrage Magten til hele det danske Folk, da var det ikke for at lægge Statsbestyrelsen i Almuens Haand og endnu mindre for at overlade den til en Haandfuld ærgerrige Demagoger, men for at paalægge alle de *begavede*, de *dannede* og de *rige* den Forpligtelse og den Nødvendighed at vinde Almuen ved agtelsesfuld og kærlig Omhu for dens Vel. For denne Pris —

men ogsaa kun for den — vil Aand og Dannelse og Formue endnu kunne hævde den Overvægt, der tilkommer dem i de offentlige Anliggendes Bestyrelse, og Rigsdagen kunne blive, hvad den bør være: En Samling af Danmarks bedste Mænd.«

Disse noget aandshovmodige Ord havde vakt Harme sine Steder, særlig hos Bondevennerne, for hvem de var en Brand i Næsen, og det kan godt hænde, at de ogsaa har prikket Berg lidt, saa han ikke har haft noget imod, at de blev taget frem igen til Forklaring og Afslibning.

Nok er det, Berg begærer Ordet og siger, at han vil rette et Par Spørgsmaal til den tilstedeværende Amtmand. Han bemærkede, at Lehmanns Ord i Vejletalen var bleven misforstaaet. Der var bleven spurgt, om man efter Lehmanns Mening skulde have en Eksamen eller eje en Tønde Guld for at blive Rigsdagsmand.

Nu bad Lehmann om Ordet, og med glimrende Veltalenhed gjorde han Rede for sine Tanker. Det vilde selvfølgelig være en Taabelighed, sagde han, at kræve en Eksamen, det kunde man maaske gøre i Kina, men paa den anden Side burde ingen være nægtet Adgang til Rigsdagen, fordi han havde en Eksamen. Det skulde dog ikke betragtes som en Mangel at vide mere end andre. Og han sluttede med at udbringe et Leve for, at man i Fremtiden vilde vælge de bedste Mænd til Rigsdagsmænd.

Næste Aar deltog Berg med Iver i Valgrøret. Som mange andre var han bange for, at Regeringen i national Henseende førte en for vigende Politik, og han ængstedes for, at Ministeriets Politik vilde kræve en Svækkelse af vor indre politiske Frihed. Han var Hovedmanden blandt dem, der nu ønskede at rejse Modstand mod de National-liberale i Kredsen, og han var med til at opfordre

C. Flor til at stille sig til Valget i Juni 1861 i Kolding. Flor kom dog ikke, for hans Venner indsaa ind mod Valget, at han ikke kunde blive valgt.

Men fra den Tid af var Berg national Venstremand, og han havde paa gunstig Maade henledt Opmærksomheden paa sig. Her og der hed det sig, at Berg nok skulde blive Rigsdagsmand, selv hans Modstandere, bl. a. Lehmann, spaaede, at der i Berg var Stof til en betydelig Politiker.

Omtrent paa det Tidspunkt, vi her taler om, var der sket en stor Forandring i Bergs personlige Forhold. Han havde faaet sig en god Hustru. Maren Bertelsen var hendes Pigenavn, og hun var en Datter fra Nabogaarden til den Gaard, hvor Berg havde været Huslærer. Hun var dengang kun en halvvoksen Pige, men siden havde han truffet hende, naar han i Ferierne var paa Skovgaard, og han havde ogsaa været sammen med hende hos Pastor Bojsen i Vilstrup.

Mikkelsaften 1860 blev de forlovede. Johan Bertelsen og hans Hustru paa Egeland var ikke vildt begejstrede for Svigersønnen. Efter den Tids Tankegang var Berg ikke noget godt Parti for en rig Storbondes Datter. Men de unge var enige. Og saa gaar det jo. Den 22. Maj 1861 holdt de Bryllup. Og Forældrene fik nok ogsaa siden Øje for, at Datteren ikke havde valgt den ringeste.

Nu maatte Berg til at tænke paa et bedre Embede. Og i September 1861 blev han kaldet til Førstelærer paa Bogø.

Venner i Kolding gjorde alt for at faa ham til at blive. Men Beslutningen var taget. Ved Afrejsen fik han ret at mærke, hvor mange Venner han havde i Kolding, blandt høje og lave og ikke mindst blandt Børnene. Da de hørte, at han skulde rejse, bad de ham om at blive. Men han sagde dem saa, at Embedet var for lille for en gift Lærer.

En af Pigerne bemærkede da i stor Troskyldighed, at hans Svigerfader jo var en rig Mand. Men dertil svarede Berg: »Tror I, at jeg vil leve paa min Svigerfaders Pung.« Og dermed var den Udvej spærret. Men han holdt Forbindelsen ved Lige med sine smaa Venner i Kolding. Han sendte dem Breve og huskede hver enkelt; »naar I tænker paa os saa tidt, som vi paa Eder, da gaar der ofte Bud mellem Bogø og Kolding,« skriver han i sit første Brev til sine gamle Elever.

Det var ni rige Arbejdsaar, han havde tilbragt i Kolding. Han var endnu ikke 32 Aar, men han havde for længst naaet Mands Modenhed og Myn-dighed, og hans Gerning i Kolding bar Vidne om en usædvanlig Virksomhedstrang.

De første Aar paa Bogø.

(1861—65).

Den 24. Oktober 1861 kom Berg og hans Hustru til Bogø, en lille Ø mellem Sjælland, Falster og Møen.

Et Par Dage efter skrev han til en god Ven i Kolding: »Vort lille Land tager sig dejligt ud; højt ophøjet kan vi skue ud over Nabolandene, som var vi deres Beherskere, og spejle vor Majestæt og Herlighed i de himmelblaa Vande, der forbinde os og vort Land med den øvrige Verden og dens Vrimmel.« Saaledes havde han straks taget sit Rige i Besiddelse. Det varede heller ikke længe, inden han blev den egentlige Herre paa Øen. Han var draget fra Kolding, bl. a. fordi Arbejdet var ved at vokse ham over Hovedet der. Men Berg og Arbejde hørte nu sammen. Han kendte Arbejdets Sødme og Glæde. Og han kunde ikke være det foruden. Det gaar her som i Kolding: han begynder med Skolevæsenet. To Dage efter sin Ankomst indsender han Forslag til en ny Skoleplan. Og faar sine Ønsker opfyldt.

Og snart lærer han de 170 Børn at kende. Der gaar ikke mange Dage, inden de er hans Venner. Før Juleferien siger han til dem, at de jo godt kan se op til ham i Ferien og være velkomne. Fra 2. Juledag var der da hver Eftermiddag nogle af Børnene i Bergs Hjem, han fortalte for dem og samtalede med dem, og skønt Fru Berg ømmede

sig over sine skurede Gulve, »saa har dog disse Besøg været hende til ligesaa stor Moro som mig«, skriver han i et Brev.

Og fra Børnene gik han videre til Ungdommen. I Efteraaret 1862 begynder han en Aftenskole med god Tilslutning. Men han indsaa, at Øens mange Sømænd trængte til en Undervisning, der særlig var brugbar for dem. Ved Nytaarstid 1863 opretter han derfor en Sømandsskole med 5 Timers daglig Undervisning. Hans Medhjælper i Skolen, N. Petersen, og en ung dygtig Styrmand hjalp. Men aldrig havde Berg haft saa meget Arbejde som i denne Vinter. Og det er værd at nævne: han gjorde alt det Arbejde uden Betaling, ja han havde endog Udgift af disse Skoler til Lys og Varme o. s. v.

Og andre Planer havde han. Der maatte sættes en Haandgerningsskole i Gang for Pigerne. Lærerinden, der skulde ansættes, kunde tillige tage nogle Timer med de mindre Børn. De to Lærere fik da nogen Tid til deres Raadighed, og en Realklasse burde da oprettes, saa de ældste Børn kunde faa Undervisning i Matematik, Tysk og Engelsk, det vilde være en stor Hjælp for de vordende Søfolk.

Sammen med gode Mænd fra Øen indgiver Berg da en Ansøgning til det Classenske Fideikommis om Støtte til et saadant Foretagende. Der kommer Afslag. Og de andre mener, at nu bør Sagen stilles i Bero. Men det laa ikke for Berg. Fra Nytar 1864 fører han Planen ud i Livet for egen Regning og Risiko. Han antager en Lærerinde, Frk. Julie Weberg, og en ny Drengeklasse indrettes. Berg underviste selv i Tysk og Verdenshistorie. Og han tager Undervisning i Engelsk hos Præstens Lærerinde; i Sommerferien 1864 og 1865 har han Kursus i København i det samme Sprog. Det varede ikke længe, før den ny Skole kunde klare sig økonomisk.

Børnene i Haandgerningsskolen og i Realklassen betalte lidt Skolepenge, der kunde yde Løn til Lærerinden, Kost og Bolig fik hun i Bergs Hjem.

Og han glemmer ikke de ældre. Han fik oprettet en Bogsamling, som blev til megen Glæde og Gavn. — Tit og mange Gange havde man talt om at danne en Forening, der skulde virke for Understøttelser til gamle Søfolk og deres Efterladte. Men det var altid blevet ved Talen. Man vilde »se Tiden an« (en Vending, der er »alle Snøvleres og fine Diplomaters Valgsprog« siger Berg i et Brev). Nu tog Berg Tanken op. Og førte den frem til Løsning trods Snak og Betæneligheder. Den 22. Februar 1863 stiftedes »Bogø Sømandsforening«.

Og hertil føjer vi saa, at han altid gerne var til Hjælp, naar en eller anden sad i Sorg eller Trang. Han var, som Lærerne mange Steder er det, noget af en Sjælesørger, der paa god og jævn Maade kunde tale med dem, der var i Sjælenød eller tyngedes af en stor Sorg.

Allerede nu begyndte han at fortjene det Navn, som hans Modstandere senere spotvis gav ham: Kongen paa Bogø.

Saa levede Berg og hans dygtige Hustru da lykkeligt paa Bogø. I sit Hjem kunde Berg nok være en myndig Mand, han vilde have noget udrettet. Men han var tillige en sjælden kærlig Ægtefælle og Husfader, og for dem, der var i hans Brød, havde han den varmeste Omsorg, saa de ikke følte, at de var Tjenestefolk.

I 1863 døde deres førstefødte, en lille Pige, knap et Aar gammel. Det var et tungt Slag. »Vore Hjerter vaander sig i Smerte under Herrens tugtende Haand«, skrev Berg paa den lille Piges Dødsdag til de gamle Venner paa Skovgaard, men vi bør se »Lys i Herrens Lys, og dertil vil han give os Naade«, føjede han til.

Inden længe kom der dog igen Smaafolk til Huse, og Sorgen og Savnet mildnedes derved.

Paa Bogø gav Berg sig ikke af med Politik. Ja, det vil sige, han fulgte med, maaske endnu bedre end i Kolding. Men han søgte ikke at paavirke andre. Han læste Rigsdagstidende og Hovedstadsbladene, og han stod i livlig Forbindelse med sine Meningsfæller i Koldingegnen. Hans Breve bærer nu og da Vidne om, at han længtes efter at træde handlende til i det politiske Liv.

I 1862 døde Koldingkredsens Folketingsmand, og der blev Tale om Berg som hans Efterfølger. Fra mange gode Mænd kom der indtrængende Opfordringer. Og Berg sagde ikke afgjort Nej. Men hans bedste Venner, bl. a. Henriksen paa Skovgaard og Købmand Gross, mente, at han burde vente. Og han fulgte deres Raad. Men nu forstod han, at den Dag vilde komme, da han traadte ind i Politikernes Kreds.

Med spændt Opmærksomhed fulgte han Begivenhedernes Gang, ikke mindst, da de mørke Dage i 1863 lagde sig knugende over Landet, Frederik den Syvende døde, Novemberforfatningen blev underskrevet, og truende Skyer viste sig mod Syd. I et Brev fra Midten af December skriver han, at det nu gælder at kæmpe udad til for vor Selvstændighed, men det gælder ikke mindre en Kamp i det Indre imod alle dem, som vil, at den Forfatning [Novemberforfatningen] skal sluge 5. Juni.

Den 5. Marts 1864 blev der valgt Medlemmer til Rigsraadets Folketing, men Koldingkredsen var i Fjendevold, saa her kunde Valg ikke finde Sted. Da Vaabenhvilen kom i Maj, mente mange, at nu skulde Valget foregaa.

Berg var nu klar over, hvad han vilde. I Midten af Juni skrev han til Købmand Gross, at han

var villig til at stille sig til Valg i Kolding til Rigsraadets Folketing. »Jeg er villig dertil«, skriver han, »uden nogen Sikring af Udfaldet, blot mine Venner i By og paa Land ønsker det og er rede til at virke med Hurtighed, Energi og Udholdenhed for mit Valg.«

Med Brevet fulgte en lang fortrolig Skrivelse, stilet til Gross, men ogsaa beregnet for andre Venner i Kredsen, det er en Redegørelse for hans politiske Stilling.

Han skelner mellem to Grupper af Bondevenner: Den Geert Wintherske og J. A. Hansens. Den første havde han ikke meget tilovers for, men til den anden Gruppe hører gode danske Mænd, som har Øje for Slesvigs og Frihedens Bevarelse. Til den J. A. Hansenske Side af Bondevennerne slutter sig nu alle Frihedsmænd, siger han, Bondevennerne og alle vi øvrige Demokrater kaldes under ét »Folkepartiet«, og, fortsætter han, »dertil hører af vor hele Sjæl baade du og jeg, det er jeg overbevist om«.

Folkepartiets Program, siger han videre, er Danskhedens og Frihedens Bevarelse. Folkepartiet holder paa fri Valgret, som er givet i 5. Juni-grundloven, men »Embedspartiet«, de National-liberale, stræber efter at berøve Folket den.

Paa Folkepartiets Anskuelser er han rede til at stille sig. Han »vil forsvare dem baade med Mund og Pen overalt og imod Hvemsomhelst — mærk vel: Jeg siger: Hvemsomhelst«.

Man mærker hans uforfærdede Lyst til at komme med nu. Og han slutter Skrivelsen med sin politiske Livsanskuelse, den, han trofast stred for, til han faldt: »det *sande Guld* ligger i *Menneskets Hjerte* og ikke paa de Riges Kistebund, i den Højtstillede's Ærgerrighed, den Lærdes ofte døde Kundskab eller i den Fines Glimmer og Stads,

og det vilde altsaa være blodig Uret at fraliste den menige Mand hans politiske Rettighed, blodig Uret baade imod ham og de kommende Slægter.«

Berg var rede, men Valget blev ikke udskrevet.

I August Maaned var han paa Kursus i København, og han var selvfølgelig Tilhører ved de bevægede Møder i Rigsraadet, ved hvilke man forhandlede vor Stilling efter de tunge Nederlag i Krigen. Saa kom senere Forhandlingerne om Freden, Krigens Ulykke havde knuget ham, men Fredsbetingelserne næsten overvældede ham ved deres Strenghed, og han tabte helt Lysten til at tage Del i politisk Arbejde. Og skrev derom til Kolding.

Men han var ung og rettede sig snart. Da Freden var sluttet, og Forfatningsforhandlingerne begyndte, vaagnede Trangen paany hos ham. Ja, han var nu helt utaalmodig. »Det suser og bruser i mig ... Jeg længes stundom efter at kunne tage et Tag i med, hvor Kræfterne prøves«, i saadanne Udbrud faar hans utaalmodige Længsel Luft.

Juleaften 1864 skriver han igen et Brev til sin Ven i Kolding, og de samme Tanker kommer til Orde. Han vil have, at Byraadet i Kolding skal sætte sig i Bevægelse, for at Valget kan blive udskrevet og kan finde Sted. Hvad nøler Regeringen efter! Forhandlingerne i Rigsraadet om Grundlovsudkastet begynder den 4. Januar, og endnu er der ingen Repræsentant valgt i Kolding. En lille Artikel i Bladene kunde maaske minde Regeringen derom! Han er rede til at stille sig. »Jeg elsker den folkelige Frihed fremfor nogen«, saadan fortsætter han, »og tror at være saa godt inde i de vedrørende Forhold, at jeg tør paatage mig — som jeg tidligere har sagt — at forsvare mine Anskuelser og mit Standpunkt imod Hvemsomhelst, han

være saa Cancelliraad, Agent, Ridder eller Dannebrogsmænd, og det baade med Mund og Pen.«

Der er næsten Feber i det Brev. Han har allerede Slagplanen for Valgkampen færdig. Han foreslaar, hvem der skal opfordres til at støtte hans Valg, han siger, hvor der skal afholdes Møder, hvad hans Venner skal gøre, hvis der optræder andre Kandidater o. s. v.

Han ender sit Brev med disse Ord: »... jeg har en Del Tillid til mig selv og *den gode Sag*, jeg vil kæmpe for; og efter Kamp længes jeg.«

Berg var rede, han ved, hvad han vil. Bøgø er for lille, han længes utaalmodigt efter sin ny Gerning.

Den 30. December udskreves Valget til Rigsraadets Folketing for Koldingkredsen. Valget skulde finde Sted den 30. Januar 1865. Men først — først — den 14. Januar kommer der Bud fra Kolding til Berg. Dagen efter telegraferede han sit Ja.

Han var i sin bedste Alder, nys fyldte han 35 Aar — en og anden Læser vil udbryde: ikke mere og dog udrettet saa meget! Hans største Gerning er dog tilbage. Fra nu af er han Politiker.

Berg og Grundlovsforhandlingerne.

(1865—66).

Vi havde to Forfatninger: Junigrundloven, der gjaldt for Kongerigets særlige Forhold, og Novemberforfatningen, hvis Rigsraad skulde være lovgivende for Kongerigets og Slesvigs Sager. Men efter Krigen, da vi havde tabt den Landsdel, for hvis Skyld Fællesforfatningen var givet, var det selvfølgelig meningsløst at beholde to Forfatninger. Og Forhandlingerne om en Ændring af vore Forfatningsforhold begyndte.

Mange krævede, at nu burde Junigrundloven som før være Danmarks eneste Grundlov. Men andre, der nok vilde benytte Lejligheden til at beskære Junigrundlovens almindelige Valgret, ønskede, at man skulde sammenarbejde de to Forfatninger til én, saa at Fællesforfatningens indskrænkede Landstings-Valgret kunde komme til at præge den ny Forfatning,

Det er disse forskellige Standpunkter, der skaber Forfatningsstriden.

Forhandlingerne i Rigsraadets Landsting var i fuld Gang, da Berg holdt sine Vælgermøder. Mandag den 23. Januar begyndte han i Kolding. Ved Mødet udtalte han, at han saa vidt muligt vilde arbejde for, at Junigrundloven igen kunde blive eneste Grundlov. Men han indrømmede, at det kunde blive en Nødvendighed, at man fandt en Mellemsvej mellem de modstridende Standpunkter.

Og skulde man endelig gaa bort fra Junigrundlovens Valgretsbestemmelser til Landstinget, saa vilde han foretrække, at det blev Amtsraadvælgerne paa Landet 3: Sogneraadene og et tilsvarende Antal af de højstbeskattede Hartkornsejere og i Byerne den højstbeskattede Femtedel af Folketingsvælgerne, der fik Ret til at vælge en Del af Landstinget, saaledes som det var foreslaaet af Estrup o. fl.

Skønt Bergs Udtalelser saaledes var ret maedeholdne, mødte de Nationalliberale dog frem med deres egen Kandidat, Vilhelm Schytte, der repræsenterede Vejlekredsen i Rigsdagens Folketing.

Ved Valget den 30. Januar sejrede Berg stolt. Han fik 421 Stemmer, Schytte 139.

Næste Dag var Berg paa Vej til København. Forhandlingerne om Grundlovssagen var begyndt i Rigsraadets Folketing, hvortil han nu var valgt, og han længtes utaalmodigt efter at komme ind og være med og maaske lade sin Røst lyde. Men den 4. Februar var han kun naaet til Korsør, stærkt Snefog havde sinket Rejsen. Næste Dag naaede han Hovedstaden, og Mandag den 6. Februar deltog han i Folketingets Møde. Hans Valg blev straks godkendt, og samme Dag afgav han for første Gang sin Stemme. Han stemte Ja til Grundlovsudkastets Overgang til anden Behandling, medens Venstres Førere: I. A. Hansen, Høgsbro, G. Winther o. m. a. stemte Nej og ønskede, at de kunde have standset Sagen.

Bergs Afstemning faldt vel i Traad med hans Udtalelser ved Valgmøderne i Koldingkredsen. Det var ikke en yderliggaaende radikal Venstremand, der nu begyndte sit politiske Liv. Han saa, at en Overenskomst kunde blive en Nødvendighed, og han mente ganske vist, at det havde været ærligst og rigtigst, om Regeringen havde forelagt Grund-

lovsudkastet først for Rigsdagen, men at det var kommen til Behandling i Rigsraadet, var et af de Onder, man maatte finde sig i, naar man havde et mod Friheden uvilligt stemt Ministerium, der dog hidtil havde handlet forfatningsmæssigt — omtrent saadan udtaler Berg sig i et Brev til Gross.

En unavngiven Forfatter — rimeligvis Redaktør Bille — har senere, da Berg havde vundet sig Førerrang, skildret det første Indtryk, man fik, da det ærede Medlem for Vejle Amts anden traadte ind i Rigsraadssalen: »Det var en underlig Figur, da han først viste sig,« hedder det, »ungdommelig rød og hvid, uden Skæg, stærkt blond, seminaristisk undselig og forlegen, ligesom overvældet af de ny Omgivelser og dog med Selvfølelsens Sikkerhed gemt bag det kejtede Væsen gik han omkring blandt Rigsdagsmændene, en Genstand snarere for Smil end for Beundring, snarere for Moro end for Respekt. . . . I denne kurieuse Skikkelse glødede der en ubegrænset Ærgerrighed — læg vel Mærke dertil: ubegrænset, og slaa intet af i Ordets Betydning! — parret med ikke almindelige Evner, med energisk Jærnsflid.«

Der er rigtige Linjer i dette Billede. Selvfølgelig vilde Berg fremad, selvfølgelig var han ærgærrig. Og han fandt snart den Vej, der fører fremad til Magt og Indflydelse: han arbejdede. Man saa ham gaa omkring med en lille Bog i Haanden og skrive alting op. Og det varede ikke længe, før han fordybede sig i Rigsdagstidende og tykke Betænkninger. Han læste dem med samme Iver, som unge Piger læser Romaner.

Og længe varede det heller ikke, inden han vandt sig en Plads i Tinget. Ved Grundlovsudkastets anden Behandling holdt han den 17. Februar sin Jomfrutale. Han vender sig skarpt mod

de Nationalliberale. Han hævder, at dette Parti ikke i Kraft af det forbigangne har Ret til at for-dre mere Valgret til Landstinget. Det var jo det Parti, der havde været det ledende i Diplomati- og Krigsførelsen siden 1855. Og dets Politik havde sandelig ikke bragt Sejr. Dersom dets ledende Mænd havde ført Danmark frelst gennem de far-lige Skær, dersom de kunde have staaet paa Danne-virke med Sejrsfanen højt løftet, efter at de havde udført det store Konge- og Folkeprogram fra 1848, »da kunde jeg forstaa,« siger Berg, »at man sagde: saadanne Mænd bør have en forøget Ind-flydelse, . . . men Tilstanden er nu helt forskellig derfra.« Og han slutter med at opfordre til, at man atter vender tilbage til Femtejunigrundlovens Skød.

For Berg var de Nationalliberale, Embedspar-tiet, Hovedfjenden. Embedsvælde er det væmme-ligste af alt, siger han i et Brev nogle Uger se-nere. Han vilde ikke være med til at støtte dette Parti. Derimod stod Herremændene og Godsejerne i smukkere Lys for ham. »Skal vi« skriver han den 5. Marts til Gross, »naa Overenskomst ved at gaa ind paa en Forandring i Landstingets Sam-mensætning, da maa det helst ske derved, at det bliver Grundbesidderne i By og paa Land saa langt ned som muligt, der kommer til at danne Landstinget.«

Nye Valg til Rigsraadets Folketing fandt Sted i Maj 1865, og Berg stillede sig igen og udtalte sig saaledes, at han holdt Vejen aaben for en Over-enskomst. Han ønskede, at Ministeriet Bluhme vilde træde tilbage, vi fik da rimeligvis et Gods-ejerministerium, men Godsejerne var ikke saa far-lige for Friheden som de Mænd, der nu sad i Re-geringen; Grev Frijs var saaledes en Mand med

meget liberale Anskuelse, udtalte han ved et Møde i Eltang.

Den 30. Maj valgtes Berg med 686 Stemmer mod 282.

Valget havde ikke bragt den Sejr for Junigrundloven, som saa mange inderligt ønskede, og man maatte opgive Haabet om et Flertal i Rigsraadets Folketing for den uforandrede Junigrundlov. Skulde Forfatningssagen løses, maatte det ske ved en Overenskomst.

Her skal Grundlovssagens lange Historie ikke fortælles i det enkelte. Men det maa nævnes, at Grev Frijs og J. A. Hansen, »de store og de smaa Bønder,« fandt hinanden, mellem dem førtes Forhandlinger om en Overenskomst. I November 1865 har man naaet at samle et Flertal for den Sammensætning af Landstinget, der senere blev 66 Grundlovens. Ministeriet Bluhme trækker sig tilbage, og Grev Frijs-Frijsenborg traadte til. Overenskomsten vandrer fra Rigsraad til Rigsdag. Inden den endelige Vedtagelse af Grundloven opløses begge Ting. Folketingsvalget finder Sted den 4., Landstingsvalget den 23. Juni 1866.

Berg var blandt dem, der vilde stemme for den tilbudte Løsning, naar en bedre ikke kunde naaes. Han havde i Vinterens Løb haft en ret fremtrædende Stilling under de taktiske Manøvrer. Og han havde ogsaa under et Sammenstød med C. V. Rimestad, der troede, at han sagtens kunde kuske den Skolelærer, vist, at han kunde svare igen, saa det bed.

Nu stillede han sig til Rigsdagens Folketing i Koldingkredsen. Og han blev kaaret uden Modkandidat, medens der mange andre Steder var den haardeste Kamp mellem Ja- og Nejsigere.

Tscherning fo'r Østjylland igennem og fik Nejsigere valgt fra Vejle til Hjørring, og gamle Grundt-

vig lod sig indvælge i Landstinget for at faa Lejlighed til kraftigt at advare mod det skæbnesvangre Forlig.

I Kolding gik alt roligt. En og anden af Bergs gamle Venner faldt vel fra ham. Men de allerfleste fulgte ham. Dog har Berg maaske følt nogen Uro i sin Samvittighed, naar han saa hen til, at Mænd, han nærede den største Hengivenhed for, af hele deres Hjerte var imod Løsningen.

Valgene blev en Sejr for Jasigerne. Og den sidste Forhandling og Afstemning kom.

Ved Grundlovsforslagets tredje Behandling i Folketinget, den 27. Juli, tog Berg Ordet. Hans lange Foredrag er fast bygget og klart, men man mærker gennem hans Tale noget af en Samvittighedens Uro. Han er ikke sikker paa, at den Grundlov, der nu skal til Afstemning, vil blive til Lykke for Folket. Han minder igen om, at han helst vilde have vendt tilbage til Junigrundloven. Og han understreger flere Gange, at Junigrundloven er Folkets moralske Ret. Og han indrømmer, at Landstingets Sammensætning hviler paa et grundfalsk Princip, og han kaldte det en unaturlig Ret at være født Vælger. Men af alle de Forslag, der har været fremme med Haab om at kunne gennemføres, maa han dog betragte det foreliggende »som det mindst ufornuftige.« Han haaber, at Folketinget, der har den moralske Styrke, at det er udgaet af den almindelige Folkestemning, maa være Tyngdepunktet i vor Forfatning under den ny Grundlov. »Men skulde det vise sig,« siger han et Sted i Talen, »at de har Ret, som spaar Ulykker af Forslagets Vedtagelse, nuvel! da kan man rejse Fanen, og det skal fastholdes, at man er berettiget dertil; det skal fastholdes, at Folket nu ikke har faaet — tildels fordi det ikke har villet have — hele sin fulde Ret. . .«

Og endnu engang understreger han, at gaar det ikke, som han haaber, da kan man rejse Frihedens Fane for at komme til en Forandring af det ny Landsting. Hans Ja til Forslaget maa da ikke forstaaes saaledes — det beder han om maa blive bemærket — at han har forandret eller haft Grund til under de lange Forhandlinger at forandre sin Anskuelse om, hvad der i og for sig er det bedste for Folket. Og han indrømmer, at det personligt er ham ukært at skulle staa mod mange af de Medlemmer, som han i alt væsentligt deler Livsanskuelse og politiske Grundsætninger med. Men, siger han tilsidst, man skylder Folket og Fædrelandet »i al Fald foreløbig at ende den ulykkelige Forfatningsstrid og saa forsøge saa ærligt som muligt at benytte, hvad vi faar.«

Det er ingen festlig og glad Tale, Berg her holdt. I samme Møde, lidt over Midnat, blev den ny Grundlov vedtaget, og samme Dag, den 28. Juli, fik den Kongens Underskrift.

Sikkert har det været en herskende Følelse hos Berg: Godt, at vi nu er færdige med de mange og lange Forhandlinger. Nu skal der arbejdes. Der er Opgaver nok, der venter paa os.

Et Afsnit af vor politiske Historie var endt. Et nyt kom. Berg var i høj Grad med til at præge det. Han var paa sit Omraade med i det store Genrejsningsarbejde efter 1864.

De første Aar under den ny Grundlov.

(1866—70).

Der er Politikere, der arbejder sig op ude i Agitationen blandt Vælgerne og saa vokser i Magt paa Rigsdagen ved den Folkeyndest, de har vundet ude ved Møderne.

Det var ikke den Vej, Berg vandrede for at naa Indflydelse.

Han arbejdede sig op inde fra, paa Rigsdagen. Og det er først senere, han bliver den store Agitator. Fra 1866—70 er han især Rigsdagspolitiker. Det er først i Begyndelsen af Halvfjerdserne, at han ogsaa bliver Vælgerpolitiker, paa Rejse fra Møde til Møde.

Efter at Storpolitiken havde hærget Landet et Par Aar, kom der nu en rolig Reformperiode efter Grundlovens Vedtagelse.

Bergs Arbejdskraft blev taget i Brug, og i Aarene fra 1866—70 sled han sig frem til en Førerstilling inden for Venstre.

Ved Valget den 12. Oktober 1866 var han bleven genvalgt i sin gamle Kreds.

Men ved det Valg mødte han Modstand. Det var hans Stilling i Grundlovssagen, der nu virkede og rejste en Stemning imod ham.

Hans Modstandere fik den senere kendte Politiker Thomas Nielsen til at stille sig imod ham, og lige til Valgdagen tvivlede Berg paa, at han vilde sejre. Og dog vandt han med stort Overtal,

med 384 Stemmer mod 143, der faldt paa Thomas Nielsen.

Fra den Dag mødte Berg ikke nævneværdig Modstand i sin Kreds. Han var Folketingsmand for Vejle Amts anden Valgkreds lige til sin Død.

Efter Grundlovsstridighederne stod Venstre splittet i tre Dele; det nationale Venstre eller Grundtvigianerne, J. A. Hansens Gruppe og »Bjørnbakkerne«, for hvilket Dr. phil. Geert Winther var Fører.

Berg hørte til det nationale Venstre. Men det var mest nationale og aandelige Spørgsmaal, der skilte ham fra de to andre Venstregrupper. Han haabede paa Slesvigs Generhvervelse, og 1864 havde ikke helbredet ham for skandinaviske Drømme. Naar han saa paa Ministeriet Frijs-Frijsenborg med en Del Velvilje, saa havde det bl. a. sin Grund i, at dets Stilling til Danmarks Livsspørgsmaal, det sønderjydske, var saa klar. Ved et Vælgermøde i August 1869 gjorde han opmærksom paa, at et af Ministeriets Medlemmer, Fonnesbech, offentligt havde ytret, »at Ministeriet navnlig søgte sin Berettigelse til at indtage sin Plads i sin Troskab mod Danmarks og Nordens Sag.«

De ikke-politiske Delingslinjer kom tit stærkt frem. Berg var Grundtvigianer, og hans Livssyn skilte ham tit fra J. A. Hansen og endnu tiere fra Bjørnbakkerne. Ved et Møde i Stubbekøbing tørner Berg og J. A. Hansen sammen i Ordskifte om den grundtvigske Folkehøjskole. Det viste sig her, at det ikke alene var »Oktoberforeningen«, Samarbejdet mellem de store og smaa Bønder, der var J. A. Hansen og det nationale Venstre imellem.

Det var ved en Fællesspisning efter det egentlige politiske Møde, at Sammenstødet skete. Dyr læge Jensen fra Stubbekøbing udbragte en Skaal for Folkehøjskolen og henvendte den til Berg. Men heraf tog J. A. Hansen Anledning til et skarpt Angreb paa

Højskolen. Eleverne paa de Skoler lærte kun Fabler og Eventyr om Turser, Jætter og Trolde, om Tor og Loke, om Skræp, der klang og om Holger Danske paa Kronborg og alt saadant Tøjeri, men derved blev de gjort til Følelsesmennesker, uskikkede for det praktiske Liv. Berg imødegik denne vrang Fremstilling og bemærkede bl. a., at J. A. Hansen vist kunde trænge til et Kursus paa en af de nævnte Skoler, og han spurgte tilsidst J. A. Hansen, om ikke den Forhandling, de nu havde haft, aabenbarede en langt større Kløft imellem dem, end det nys endte politiske Ordskifte syntes at antyde.

I Sammenhæng hermed kan det nævnes, at Berg ogsaa paa Rigsdagen talte Højskolernes Sag. I 1867 stillede han Forslag om, at der skulde ydes et større Tilskud til dem end før, 20,000 Rd. i det hele, hvoraf de 9000 skulde gaa til Fripladser. Under Forhandlingerne blev det hævdet, at Højskolerne maatte under skarpt Tilsyn, naar de skulde have saa stort et Tilskud, og flere Talere fremhævede, at det vigtigste Eleverne kunde lære paa en Folkehøjskole var Dygtighed i Regning, Skrivning og Agerbrug.

Berg fik Ordet og svarede med dyb Forstaaelse af Folkehøjskolens Stilling følgende: »Vi fryder os over den Virksomhed, de [Folkehøjskolerne] udfolder, og den er til Velsignelse. Hellere ikke en Skilling end at sætte dem i et Snøreliv; dertil er de ikke skabte, det kan og bør de ikke udholde.« Han tror, siger han videre, at kan de unge faa styrket deres Fædrelandsfølelse, faa bedre Kendskab til Fortidens Minder og lysere Haab om Fremtiden, da er det af langt større Værdi end Dygtighed i Regning og Skrivning. »Jeg tvivler ikke om,« — nu er det igen Bergs egne Ord — »at mange af vore største Forræddere har baade

kunnet regne og skrive — det er ikke det, der har manglet dem — men jeg er vis paa, at man er enig med mig i, at det er vor Pligt at oplyse Ungdommen om, af hvad Rod den er runden, paa hvilket Grundlag den staar, og hvorfor den skal leve.«

Straks Berg fik Foden inden for Rigsdagen, kastede han sig med særlig Iver over de Spørgsmaal, der stod i Forbindelse med Finansloven, Lovenes Lov, som aarligt vender tilbage. Man fortæller, at han tit kunde sidde optaget af sit Arbejde nede i Rigsdagen til over Midnat, og Rigsdagsbudene, der gerne vilde gaa, naar deres Tjenestetid var omme, klagede derover, og Formanden, Bregendahl, maatte da lade Berg vide, at Budene havde Ret til at gaa Kl. 11.

Allerede i Februar 1866 var han bleven valgt til Medlem af Finansudvalget, det mest betydningsfulde af alle Rigsdagens Udvalg, og da Rigsdagen traadte sammen efter Valget i Oktober, blev han igen valgt til Medlem af det. Han sad der først som menigt Medlem, senere som Ordfører og Formand. Og snart arbejdede han sig til Bunds i Finanslovens mangfoldige Forhold. Det var ikke længe, inden man erfarede, at Berg vidste Besked. Det lagde Grunden til hans Indflydelse.

Men ogsaa andet Lovgivningsarbejde tog Berg livligt Del i. Han var meget virksom, da en ny Hærlov skulde gennemføres. Under den Sags Behandling kom det til et nært Samarbejde mellem ham og Krigsminister Raasløff.

Egentlig var Berg en Tilhænger af Folkevæbningstanken. Men der var dog meget i den ny Hærlov, Hærloven af 1867, han helt og holdent kunde glæde sig over. Der var f. Eks. den Ting, at Stillingsvæsen og Bytning bortfaldt. Den ny Hærlov indførte i Praksis almindelig Værnepligt.

Berg, der mente, at det var hver vaabenfør Mands Pligt at væрге sit Land i Farens Stund, harmedes over, at de rige og velhavende kunde vælte Militærbyrden over paa de fattige. »Der gives Pligter,« siger han i en Tale, »som man ikke kan leje en anden til at udføre; en Søn kan ikke gaa ud af den ene Dør, naar der kommer Folk, der vil overfalde hans Fader og Moder, hans Hustru og Børn, ind ad den anden Dør; han kan ikke leje nogen anden til at staa ved Døren og forsvare hans Kære, og lige saa lidt vil, alvorligt talt, nogen Fædrelandssøn kunne leje nogen anden til, naar Fædrelandet er i Nød, at udføre hans Pligt.«

Det var naturligt, at Berg kom med i Arbejdet for at skabe en ny Hærlov. Han var fra sin Ungdom af Forsvarsven. Og var det alle sine Dage. Men han vilde, at vor Forsvarsvæsen skulde ordnes saa folkeligt som muligt og i Pagt med Folket. Og han harmedes, ikke mindst for Forsvarets Skyld, da Estrup og hans Regering senere ordnede vort Forsvar imod Folkets bestemt udtalte Ønsker. Det er ikke Berg, der har rejst den antimilitaristiske Agitation herhjemme. Det er Bjørnbak og senere Hørup.

I 1867 gennemførtes ogsaa en Landkommunallov, som gav Kommunerne øget Selvstyre. Men ikke nok efter Bergs Mening. Han søgte stadig under Forhandlingerne at faa Loven saa frisindet som muligt, men han kunde dog ikke give den sin Stemme, da den lovfæstede, at den større Halvdel af Sogneraadenes Medlemmer skulde vælges af den højstbeskattede Femtedel af Vælgerne. Nævnes maa det her, at Berg foreslog, at de skrækkelige Ord Sogneforstanderskab og Borgerrepræsentanter (i Loven om Købstadskommunernes Styrelse af 1868) skulde afløses af de to gode danske Ord:

Sogneraad og Byraad, og han var glad over, at hans Forslag blev vedtaget.

Der var en hel Række andre Sager, der havde hans Interesse: Jærnbaneanlæg i Jylland, Skole-Spørgsmaal, Lens og Stamhuses Overgang til fri Ejendom o. s. v.

Og han fandt stor Glæde i det saglige Arbejde.

Naar Rigsdagen ikke var samlet, deltog han i adskillige Møder, tiest var det ham og J. A. Hansen, der mødtes til Holmgang. Berg glemte da ikke at fremdrage J. A. Hansens farlige Forbindelse med »de store Bønder«; engang betegnede han »Oktoberforeningen«, Sammenslutningen mellem de store og smaa Bønder, som »en stor Usandhed«. Ved disse Møder begyndte Berg at vinde Ry som politisk Taler.

Men ellers opholdt han sig i Sommertiden paa Bogø, hvor han i 1867 fik indviet en Bygning for Navigationsskolen.

Berg og det forenede Venstre.

(1870—78).

Aarene fra 1866 til 1870 er en Vaabenstilstandens Tid, i hvilken det rolige Lovgivningsarbejde blomstrede. Nu kom de storpolitiske Aar med deres bitre Kampe.

Halvfjerdsernes Begyndelse sætter Skel i vor Historie. Magtforholdene blev andre end før. Preussen sejrede over Frankrig, og det tyske Rige dannedes. Vor Udenrigspolitik maatte blive præget deraf. Nu var det kun Fantaster, der kunde haabe paa, at vi med Sværd kunde tilbagevinde, hvad vi havde tabt i 1864.

Og ude fra de store Lande kom der ny stærke Bevægelser, der greb Sindene. Naturalismen, en ny Retning inden for Literaturen, fik i Georg Brandes en aandrig og ildfuld Talsmand. Socialismen, nye Tanker om Samfundets Ordning, slog først rigtig Rod i dansk Jordbund i Halvfjerdsernes Begyndelse. Og paa samme Tid rejser Kravet sig om, at Parlamentarismen skal være den raadende Statskik her hjemme.

Ordet Parlamentarisme er engelsk og betyder folkeligt Selvstyre eller nærmere bestemt: Regeringen skal være et Udtryk for Flertallet i det folkevalgte Ting. England er denne Tankes Moderland. Her hjemme er Berg den mest ihærdige Forkæmper for Parlamentarismen.

Den 19. Maj 1870 traadte Ministeriet Frijs-Frij-

senborg tilbage. Forbindelsen mellem de store og smaa Bønder var nu endelig bristet, og Grev Frijs var træt og ønskede Hvile. Et Spørgsmaal, der havde vakt Strid mellem Regeringen og Folketingets Flertal, gjorde Førsteministeren til et Spørgsmaal om Regeringens Bliven eller ikke. Den fik et Flertal imod sig og gik. Mærkeligt nok, et Højreministerium viger for en Flertalsbeslutning i Folketinget netop paa et Tidspunkt, da Venstre rejser Kravet om parlamentarisk Styre og Højre bekæmper det.

Det ny Ministerium, Ministeriet Holstein-Holsteinborg, bestod af Højremænd og Nationalliberale. Længe havde de gaaet samme Vej, nu kom Sammenslutningen. Og Svaret til dette forenede Højre blev det forenede Venstre. Der havde i nogen Tid været Samarbejde mellem de forskellige Venstregrupper, men efter Ministerskiftet kom den endelige Forening til et Parti.

Den 30. Juni 1870 udsendte 44 Folketingsmænd en Henvendelse: Til vore Vælgere.

Ikke alle, der havde Lov at kalde sig med Venstre navn, var gaaet med i det forenede Venstre. En Mand som Termansen mente, at det var en falsk Alliance, der her var dannet, og holdt sig uden for.

I Udtalelsen til Vælgerne gøres der Rede for Fremtidens Politik. Og navnlig understreges det parlamentariske Krav. Folketinget har ved den ny Grundlov — hedder det i Henvendelsen — bevaret sin Hovedindflydelse paa Finansloven, der er nødvendig for enhver Regering, og dette giver Folketinget en Magt til at umuliggøre enhver Regerings Bestaaen, og lidt efter bliver det da Regel, at Regeringen til enhver given Tid repræsenterer de Anskuelse, som deles af Folketingets

Flertal, hvilket med andre Ord er Gennemførelsen af den parlamentariske Regeringsform.«

Saaledes var Kravet rejst, nu gjaldt det kun om at vinde Folkets Flertal.

Under de Forhandlinger, der gik forud for det forenede Venstres Dannelselse, havde Berg været meget virksom, selv om det vel nok var Høgsbro, der drog det største Læs, og Krabbe, der skrev Fællesudtalelsen.

Men det varede ikke længe, inden Berg blev den egentlige Leder af det ny Parti. I. A. Hansen traadte i Skygge for den unge Kraft, som Gang paa Gang hentede sig ny Indflydelse fra Møderne ude i Landet. For nu begynder Bergs Rejser fra Møde til Møde. Og han mærkede, hvilken Magt han havde i sit Ord. Han begyndte i Sommeren 1871 og fortsatte de følgende Aar, og navnlig i Sommeren 1872 forud for Valget i September udførte han et Kæmpearbejde. I Vinteren 1871—72 traadte han mere og mere i Forgrunden som Partiets egentlige Fører, han blev Ordfører for Finansloven, og det var ham, der skrev det forenede Venstres Program af 23. Marts 1872.

Lad os et Øjeblik se paa dette Program, der blev grundlæggende og bestemmende for Venstres Arbejde i mange, mange Aar.

Det findes i en Fællesudtalelse fra det forenede Venstre til Vælgerne. I denne gøres der Rede for Venstres Arbejde paa Tinge, og Kravet om parlamentarisk Styre gentages. Dernæst følger de Spørgsmaal, som det forenede Venstre vil arbejde for i Fremtiden.

Programmet begynder med den tusind Gange gentagne Sætning: Junigrundloven i dens fulde Omfang er Folkets moralske Ret. Vor Udvikling bør derfor fremmes i denne Grundlovs Aand. — Og saa nævnes formede i et smukt og kraftigt

Sprog de Maal, det forenede Venstre vil arbejde henimod; her skal nævnes nogle af dem:

Ubegrundede Rettigheder afskaffes; alle for en sund aandelig og materiel Udvikling hæmmende Baand løses.

En fornuftig Sparsommelighed i Statshusholdningen gennemføres.

Af Hensyn til de uformuende bør Tolden paa Livsfornödenheder lettes. Derimod bør man søge at skaffe Statskassen en forøget Toldindtægt af Overflødighedsgenstande.

En Indtægts- og Formueskat indføres.

Ret til en lempelig Afløsning af de bestaaende højst ulige og trykkende Tiendebyrder bør fastsættes.

Fæstegodsvæsenet bør afskaffes.

Lens, Stamhuses og Fideikommisgodsers Overgang til fri Ejendom bør gennemføres ved Lov.

Lige Valgret indføres ved kommunale Valg.

Rigsdagens fulde Lovgivningsmyndighed ogsaa i kirkelige Sager bør ubetinget opretholdes i samme Omfang som hidtil.

Friheden indenfor Folkekirken bør ved Lov yderligere udvides og befæstes.

Folkekirkenes Præster sættes paa fast Løn.

Menighederne faar afgørende Indflydelse paa Valg af Præster.

For det offentlige saavel højere som lavere Undervisningsvæsen fastsætter Lovgivningsmagten Maalet; hvorledes Maalet i de ikke af Staten bestodede Undervisningsanstalter naas, er denne uvedkommende.

Ved Revisionen af Loven om Forsvarsvæsenet iagttages: *at* der sikres Landet et efter dets Størrelse og Forhold afpasset Værn; *at* den i den nuværende Ordning nedlagte Lighedsgrundsætning om, at enhver vaabenfør Mand skal vaabenøves,

bliver bevaret; *at* som Følge heraf, saavel af Hensyn til Forsvarets indre Styrke som til de uformuende, hvem ellers den personlige Byrde væsentlig vilde komme til at paaligge, Stillingsvæsen og Vilkaarbytning fremtidig forhindres; *at* iøvrigt enhver med de nævnte Øjemed stemmende Forbedring i det bestaaende søges indført, under stadig Hensyn til Nødvendigheden af, at de nuværende store Byrder formindskes.

I Sommeren 1872 kom saa Bergs anden store Rejse. Han blev Lærer i det Program, han havde skrevet: Berg forklarede og begrundede Venstres Fællesudtalelse, staar der i Beretningen om hans Møder. Han skal nok den Sommer have rejst over 600 Mil i Jylland og paa Fyn. Her og der var J. A. Hansen med, og ogsaa Frede Bojsen talte ved adskillige Møder. Men Bergs Kraftudfoldelse var dog den største. Navnlig i Juni, Juli, August og September. Den 14. Juni taler han i Verninge, et Par Dage efter er han i Ry, hvor han har et voldsomt Sammenstød med Bjørnbak, d. 19., 20. og 21. holder han Møder i Vonsildkredsen, i Ødis, Vejstrup og Agtrup, d. 23. er der et stort Møde i Kolding, næste Dag kæmper han for Venstres Sag i Odense. I Juli Maaned taler han bl. a. i Horsens, Fredericia og i en Række Byer i Sydvestjylland. I første Halvdel af August deltager han i en Række stærkt besøgte Møder i Skive, i Thisted-, Holstebro- og Lemvigkredsen. Og i September kom der de sidste Tag inden Valgdagens Afgørelse.

Alt dette imponerede Venner som Fjender.

Han bragte en politisk Vækkelse ud over Landet, han vakte en hidtil ukendt almindelig Sans for offentlige Forhold.

Berg var født til at være en saadan Vækker. Han troede paa Venstres Sag. Hans Ord fik Klang

deraf. De, der hørte ham, forstod, at det var Alvor for ham det han sagde.

Og saa passede han saa vel til en Talerstol. Han fyldte den. Der var en Bredde og Styrke over hans Fremtræden, som betog. »Det var, som det halve Danmark kom sejlene ind ad Døren til mig«, sagde Bjørnstjerne Bjørnson engang, da Berg havde besøgt ham paa et Hotelværelse i Kjøbenhavn. Ja, saadan kunde han virke. »Den sidste store Bondekraft, som dette Bondeland har haft«, siger Drachmann i sit Mindedigt om ham.

Og hans Tale var saa ligetil og jævn, saa fuld af Tro til Fremtiden, saa rig paa Appel til Vælgerne. »Hidtil har et Parti med Hovedstyrke i København haft Magten, men det er paa Tide, at en Folkevilje danner sig og gør sig gældende«, sagde han i Ødis. Det var hans politiske Maal: At skabe et Venstreflertal stærkt nok til, at man bøjede sig for det og fulgte den Tanke, der laa gemt i vor Grundlov: Landets Regering skal udgaa af Folketingets Flertal. Han var ikke bange for at sige dette. Han vilde ikke sige Nej til at blive Minister. Men Folk forstod, at naar Berg ønskede Magten lagt i Venstres Haand, saa var det ikke, fordi han og de andre gerne vilde være Ministre, men saa var det for Folkets Skyld, for at de komne til Magten kunde gennemføre det, som var til Folkets Gavn og Fremgang. »Det er Venstres Forlangende«, sagde han ved et Møde i Fjerritslev i September 1872, »at Folkets Vilje skal være Landets Lov; det skal ikke sende Mænd til Rigsdagen for at tigge Smuler fra Herrernes Borde, men for at de med deres Kendskab til Folkets Tarv og Trang kan kræve dets Ret gennemført«.

I Ordskiftet efter Indledningsforedraget var han slagfærdig og tit skarp og bidende. Ved det om-

talte Møde i Ødis, tog Sognets Præst, Hartnack, straks Ordet efter Bergs Foredrag. Han vilde paa »Sognets Vegne« give Berg den første Salut. Han paastod, at »det forenede Venstre« kun bestod af politiske Undermaalere. Herved sigtede han dog ikke til Berg, føjede han til. »Ødis vil have en kraftig Regering, der ikke lefler for Masserne«, fortsatte han, »tilmed en dannet, ja fornem Regering; ikke en Regering af det forenede Venstres Skolelærere og Almuesmænd«.

Da Berg lige efter fik Ordet, begyndte han med at spørge: »Var det en Præst, der talte?« Og derpaa gav han et Svar, der havde Næb og Klør. Ogsaa han ønskede en kraftig og dannet Regering, sagde han, men derved forstod han en Regering, der ikke alene støttede sig til Hofgunst, men til en stærk Folkevilje. »Skal vi tillade Præsten«, udbryder han, »at prædike Hartkornshovmod og Ulighed de 6 Dage, naar han skal prædike Ydmyghed og Lighed den syvende Dag?«

Ved Valget den 20. September 1872 fik det forenede Venstre Flertal i Folketinget, det talte 53 af Tingets 102 Medlemmer. Nu vilde Berg med alle til Raadighed staaende Midler arbejde for, at det parlamentariske Krav kunde gennemføres. Han var berust af Sejren. Han vilde plukke dens Frugt med det samme. Han vilde straks løbe Stormløb mod Ministeriet.

Snart mærkedes den store Modsætning mellem Regeringen og Folketingets Flertal.

Regeringen havde ikke i mindste Maade givet Tegn til, at den vilde vige for Flertallet. Saa maatte man da minde den om, at Flertallet havde Magten i Folketinget.

Og man greb til det Middel at standse Sagerne. Det skete ved en Dagsorden af følgende Ordlyd: »I Erkendelse af, at Lovforslaget ikke kan gen-

nemføres i en tilfredsstillende Skikkelse, saalænge det nuværende Ministerium bestaar, gaar Folketinget over til næste Sag paa Dagsordenen.«

Men Ministeriet blev.

Saa greb man til et endnu stærkere Middel. Venstres Bestyrelse indbragte i Folketinget et Forslag til en Udtalelse til Kongen. Denne Adresse til Kongen blev vedtaget med 55 Stemmer mod 34. Den udtalte over for Kongen, at Samfundets indre Udvikling kun kan blive rolig fremadskridende, naar Regeringen er i Overensstemmelse med det af den almindelige Valgret udgaaede Ting. Kongen afviste Folketingets Adresse. Ministeriet blev.

Den 6. April, to Dage efter at Folketingets Formand og dets Viceformand havde overbragt Kongen Adressen og faaet Kongens Svar, udsendte det forenede Venstres Bestyrelse en Udtalelse til Vælgerne. »Vælgere«, hedder det, »Stillingen er klar: det nuværende Ministerium bestrider Grundlovens ledende Tanke. Herom kan en Kamp ikke undgaas«.

Og Kampen førtes videre. Berg vilde nu, at Folketinget skulde gribe til det yderste Middel: at nægte Finansloven. En Regering kan ikke regere uden Finanslov. En Finanslovsnægtelse vilde da vel tvinge Regeringen bort, og Folketingsparlamentarismen vilde sejre.

Den 2. Maj 1873 begyndte Forhandlingen herom. Berg, der var Finanslovsudvalgets Ordfører, begyndte med at sige, at han nu ikke talte paa Udvalgets Vegne, men efter Samraad med og Opfordring fra politiske Meningsfæller i Tinget. Han foreslog, at stemme mod Finansloven af politiske Grunde. Han indrømmede, at dette var et usædvanligt Skridt, men Stillingen var ogsaa usædvanlig. Venstre havde i tre Aar taalmodigt arbejdet med Regeringen, men uden nogen væsentlig Frugt for Fri-

F. Bojsen.
V. Hørup.

C. Berg.

Sofus Høgsbro.
J. L. Holstein.

heden. Men hvad der maatte forurolige endnu mere var dette, at Regeringen gennem Konsejlspræsidentens Udtalelser har mødt os »med en Lære, der ikke er overensstemmende med Grundloven«, Regeringen har ikke villet anerkende Parlamentarismens Princip. Man har truet med foreløbige Finanslove, fortsætter han, men han spørger, om man virkelig tror, at der i Danmark nogensinde skulde findes saa mange Mænd, der behøves for i et Statsraad at vedtage en saadan Til sidesættelse af Grundloven. Han ved, at hans Modstandere har stor Magt. »Vi har kun,« føjer han til, »en enfoldig Tro paa vor egen Sags Retfærdighed, og med dette Vaaben gaar vi saa ud til det danske Folk.«

Forhandlingen varede Dagen igennem til langt ud paa Natten. Og den var til Tider ret livlig.

Hen mod Forhandlingens Slutning over Midnat fik Berg igen Ordet. Han vidste vel, hvordan Afstemningen vilde falde ud, og hans Tanker søgte ud til den Fremtidens Dag, da Sejren maatte vindes. Vi holder Fanen uplettet, sagde han, den Fane, som Vælgerne gav os den 20. September, og som de gennem os eller nogle, som er bedre end os, vil føre til Sejr.

Saa kom Afstemningen ved Totiden om Morgen den 3. Maj. Finansloven blev vedtaget med 61 Stemmer mod 39. Berg havde lidt et Nederlag, en Del af det forenede Venstre fulgte ham ikke, og med et splittet Parti burde han ikke have grebet til dette yderste Nødværgemiddel. Det var rigtigt, hvad Termansen sagde, at det vilde skade Folkets og Frihedens Sag. Men Unigheden sprængte ikke Partiet, 52 Folketingsmænd udsendte ved Rigsdagens Hjemsendelse en Fællesudtalelse til Vælgerne. Heri hed det, at var det parlamentariske Krav ikke gennemført, til Rigsdagen igen traadte

sammen, vilde man ikke vige tilbage for Finanslovsnægtelse.

I Sommeren 1873 deltog Berg i en Række af Møder rundt om i Landet.

Da Rigsdagen igen begyndte sit Arbejde i Oktober, mødte den det samme Ministerium. Og Striden kom. Den 17. Oktober nægtede Folketinget Finanslovens Overgang til 2den Behandling og standsede derved Arbejdet med Finansloven.

Regeringen svarede med at opløse Folketinget, ny Valg fandt Sted den 14. November.

Valget bragte ingen Sejr for Venstre, Finansloven førtes da videre og blev vedtaget.

Venstres Fremgangsmaade havde ikke ført til Maalet. Berg kunde samle en Hær, men han angreb for tidligt. Og han tabte. Han havde jo Ret. Folketingsparlamentarismen er virkelig en Tanke, der ligger i vor Forfatning af 1849 og ogsaa i Forfatningen af 1866. Men den vokser sin stille Vækst, og en skønne Dag vinder den Sejr uden Kamp. Man gennemfører den i al Fald ikke ved voldsomme Stormløb.

Men Maalet kunde naas, derom var Berg ikke i Tvivl. Kun forstod han nu, at der kunde gaa lang Tid, inden det skete. Vælgerfolket maatte gaa frém i Oplysning, saa Kravet om Folkestyre blev stærkere. Han vidste, at det mundtlige Ord kunde vække Folk, men han indsaa nu, hvilken Vinding det vilde være for Frihedens Sag, om Venstre kunde faa en stærk Dagspresse.

Og i de følgende Aar oprettede han en Række Venstreblade rundt om i Landet, og ikke sjældent slog han ned, hvor Højre havde deres faste Borge.

Hans første Blad, Kolding Folkeblad, begyndte at udkomme 1872. Efter nogle Aars Forløb fik det Aflæggere i Lemvig, Ringkøbing, Viborg og Holstebro. Og andre kom til, i Thisted, i Holbæk, i

Hillerød og flere Steder. I 1873 var Berg med til at oprette »Morgenbladet« i København, det var af Betydning, mente han, at Venstre havde et Hovedstadsblad. Berg blev den virkelige Leder af dets Politik.

1874 forlod Berg Bogø, hvor han og hans Familie havde levet i 13 Aar. Fra alle Sider beklagede man hans Bortrejse. Han havde paa mange Maader været en god Mand for Øen. Sømmandsskolen var hans Værk, og for nylig var der ved hans Hjælp oprettet en Telegrafstation paa Øen. Siden 1868 var han Sogneraadets Formand. Og selv om han maatte holde Hjælpelærer, hvilede hans Aand dog over Skolen.

Hans politiske Rejser til alle Egne af Landet havde mange Gange været Myndighederne en Torn i Øjet. I 1873 fik Skolelærer Berg fra Skoledirektionen Tilhold om ikke at rejse for meget bort fra sin Skole. Men Sogneraadet, som Berg havde sendt Skrivelsen til, svarede, at man i Øens Interesse vilde modsætte sig enhver Forandring.

Det var den saakaldte Kellernæs-Sag, der gav Anledning til, at Berg opgav sin Lærergerning paa Bogø. Lærer Andersen i Kellernæs paa Lolland havde nok ved et politisk Møde, ved hvilket Berg iøvrigt var til Stede, talt om »den, der kalder sig Konge.« Han fik herfor en skarp Tilrettevisning for usømmelig Adfærd, men han havde ikke faaet Lejlighed til selv at give en Fremstilling af Sagen. Berg skrev da en meget skarp Artikel mod Kultusministeren, men det havde til Følge, at han selv som Skolelærer hentede sig en Tilrettevisning. Han besvarede den med at tage sin Afsked. Om Vinteren tog han og hans Familie Ophold i København, men inden de rejste fra Bogø, holdt Beboerne en smuk og hjertelig Afskedsfest for dem. Det var ikke alene Berg, der var agtet og æret

paa Øen. Ogsaa hans kloge og dygtige Hustru havde vundet sig et godt Navn blandt Øens Folk. Deres Venlighed og Ærbødighed over for hende gav sig engang et ganske morsomt Udslag. Paa hendes Fødselsdag, den 20. April, mødte en Deputation med Præstefruen i Spidsen og meddelte hende, at man var bleven enige om fra den Dag af at kalde hende *Fru Berg*. Hidtil havde hun efter den Tids Skik kun været *Madam*.

Og den 18. December, paa hans 45aarige Fødselsdag, hyldede hans Vælgere ham ved en stor Fest i Kolding. Han fik værdifulde Gaver, et Guldur med Kæde og et større Pengebeløb til en Udenlandsrejse. 1400 Vælgere havde givet Bidrag til denne Gave. Og Taler og Sange lød til hans Pris. Han var i Vennelag, og for Venner fortalte han om sit Liv indtil denne Dag; han sluttede med at sige, at han havde meget at takke et naadigt Forsyn for.

I København boede Berg Vinteren over. Men da Foraaret kom flyttede de til Hillerød, hvor Berg fra Oktober 1874 havde udgivet »Frederiksborg Amts Avis«.

Det skulde nok mærkes, naar Berg slog sig ned i en By. Og det mærkedes ogsaa i Hillerød. Han blev Medlem af Byraadet og fik Orden paa adskillige Ting, som gammel Slendrian havde ladet gaa, som det bedst kunde. Det bragte Røre i Byen, at den store Venstrefører havde taget Bopæl der. I den Vise om Andemad, som C. Hostrup skrev til en Fest for Berg, da han i 1884 forlod Hillerød for at bosætte sig i København, staar der til sidst om Berg: »Oprør vi priser ej — nej stop! men Skaal for ham, som rører op.« Disse Linjer henlyder ikke alene til hans Virken i den store Politik, men ogsaa til hans Virksomhed i den lille Provinsby.

Berg og hans Hustru aabnede gæstfrit deres Hus for Venner og Meningsfæller. Og som Aarene gik, blev Vennerne flere, og Gæstfriheden blev mere og mere storslaaet. Det var morsomt at besøge Bergs. Han talte gerne om Politik, ogsaa med unge. Var de ikke Vælgere, saa blev de det jo. Man maatte regne med dem. Han kunde begynde at tale Politik ved Morgenkaffen. Men han kunde ogsaa slænge al Politik af sig og være helt ung blandt de unge. En af hans unge Venner har fortalt, at der en Søndag var mange unge Mennesker samlede i Bergs Hjem, og en af dem bemærkede, at Vejret næsten var for godt til at sidde inde i. En halv Time efter holdt der Vogne for Døren. Og Turen gik til Esrom Sø. Om Aftenen fik Berg en lille Dans i Gang i Kroens Sal, men uden for stod Karle og Piger fra Egnen og kiggede nysgerrigt ind til de dansende. Da gik Berg ud og bød dem inden for. Andre vilde vel have jaget den nysgerrige Hob væk. Men Berg mente, at der var Plads nok. Og Selskabet blandedes med Bønderkarle og Bønderpiger. Saadan var han. Han var vidtfavnende af Natur. Der var ingen Beregning af nogen Art i dette.

Men Hverdagene var ikke nordsjællandske Sommeridyller. Fønnesbechs Ministerium, der i 1874 havde opløst Holstein-Holsteinsborgs, men iøvrigt var tyndere The paa de samme Blade, trak sig tilbage i Slutningen af Maj 1875.

Og d. 11. Juni udnævntes Ministeriet Estrup. Estrup vidste, hvad han vilde. Han var en skarp Modstander af Folketingsparlamentarismen; han vilde ikke bøje sig for dette Krav. Komme saa, hvad der komme vilde.

Indenfor Venstre troede man, at Estrup vel snart vilde falde, som det var sket med Fønnesbech.

Men her forregnede man sig. Det var en stærk Mand, der var kommen til Styret.

Da Rigsdagen samledes i Oktober, blev dens Møder straks udsatte. Og da de begyndte igen i Slutningen af November, kastede Estrup Kampstof ind i Forhandlingen. Den 30. November fremsatte Krigsminister Haffner et Forslag om en Bevilling en Gang for alle paa 71 Mill. til Befæstningsanlæg, heraf skulde 27 Mill. bruges til Københavns Søbefæstning, 20 Mill. til Flaaden og 14 Mill. til Københavns Landbefæstning. Venstre kom med sit tidligere Tilbud om at yde 30 Millioner til Udvildelse af Flaaden og Kystforsvaret, men til en Landbefæstning ønskede man intet at bevilge. Og de øgede Udgifter skulde dækkes ved en aarlig Skat af 3 Mill. paa Formue og Indtægt. Bojsen var Venstres Ordfører, men ogsaa Berg tog livligt Del i Forhandlingen.

Lad os se paa et Par af hans Udtalelser, saa lærer vi hans Standpunkt i Forsvarsspørgsmaalet at kende.

Under Forhandlingen den 17. Februar 1876 sagde han bl. a. følgende: »Vi vil arbejde hen til et Maal, som er vigtigere end Københavns Befæstning, det nemlig at skabe et Dannevirke i hver Mands Bryst. . . . Min Overbevisning er den, at naar vi bruger ethvert Middel til at løfte Mandens Sind til med større og inderligere Kraft at ville værne om sit Fædreland, saa vil vi fremme vort Lands Forsvarsvæsen mere end ved at bygge Jordvolde.« Det var Forsvarsviljen hos Folket, det først og fremmest kom an paa efter hans Skøn. Men han understregede gentagne Gange, at Forsvarsviljen ikke styrkedes, naar Folkets Krav om Selvstyre ikke blev imødekommet. Og af saglige Grunde var han imod Københavns Landbefæstning. Kan vi, sagde han i en Tale, blive enige om, hvorfra

Pengene skal tages og blive enige om Beløbenes Størrelse, saa enes vi ogsaa nok om, hvorledes Pengene skal anvendes, »dog utvivlsomt ikke til Københavns Befæstning paa Landsiden.«

Vinteren gik, og Estrup fik ikke sin Vilje i Folketinget. Saa opløste han det, vi faar den første af Estrups mange Folketingsopløsninger.

Den 25. April fandt nyt Valg Sted. Det blev en af Venstres store Dage. Efter Valget havde det 74 Mandater, medens Højre og Mellempartiet kun mønstrede 28, men Estrup veg ikke for Vælgernes Dom.

Nu mente Venstre, at et nyt Stormløb mod Ministeriet maatte prøves. Striden kom til at staa om Finansloven. Og man naaede 1. April 1877, uden at en Finanslov var vedtaget. Folketing og Landsting vedtog Loven hver i sin Affattelse.

D. 4. April blev Rigsdagen hjemsendt, og den 12. April kom den første provisoriske Finanslov. Af en provisorisk Lov at være var den ret godartet. Den indeholdt nemlig kun de Poster, som Folketing og Landsting var enige om. Stridspunkterne var udeladte. Men den var ikke vedtaget i den Form, den udsendtes.

Dette Skridt fra Estrups Side virkede overraskende paa Venstre. Kort Tid før — den 17. Marts 1877 — havde Holstein-Ledreborg talt om en provisorisk Finanslov som en blot og bar Trussel. »Jeg ved meget godt,« saaledes lød hans Ord, »at hele denne Tale om provisoriske Finanslove er et Kort, som man bruger til at true med, men som man aldrig spiller ud; thi i det Øjeblik, det er spillet ud, vil det være den forfærdeligste Ulykke for Spilleren selv, han vil ikke gøre andet end græde, hyle og jamre sig over, at han har spillet dette Kort ud, og han vil sige: bare jeg maatte faa det tilbage!«

Estrup havde spillet Kortet ud, og han hylede ikke, hverken nu eller siden. Han havde dristigt fortolket Grundlovens § 25, der siger, at Kongen i særdeles paa trængende Tilfælde, naar Rigsdagen ikke er samlet, kan udstede foreløbige Love, der dog ikke maa stride mod Grundloven. Han lod Magt gaa for Ret. Ligesom Bismarck sagde han: Forfatningen forudsætter, at begge Ting enes om en Finanslov. Sker det ikke, maa Kongen gennem sin Regering afgøre Striden. Stridsspørgsmaalene bliver Magtspørgsmaal.

Sommeren 1877 blev rig paa Møder.

En Søndag i Slutningen af April samledes en 3—4000 Mennesker til et Vælgermøde i Kolding, ved hvilket Berg talte. Senere deltog han i en Række af Møder i Holbæk Amt, i Sydjylland, paa Fyn og Langeland og flere Steder.

Da Efteraaret kom, og Rigsdagen igen traadte sammen, spaltedes Venstre atter. Berg og Hørup, der var bleven valgt ved et Udfyldningsvalg i Køge i 1876, vilde ikke være med til at bringe Estrup paa lovlig Grund igen, men en Fløj af Venstre, ført af Frede Bojsen, Sofus Høgsbro og Holstein-Ledreborg ønskede ikke Striden fortsat.

D. 7. November forkastedes den provisoriske Finanslov, som Estrup hidtil havde regeret efter. Men den følgende Dag vedtoges en midlertidig Finanslov, som hjalp Estrup til paa lovlig Vis at fortsætte Regeringens Førelse.

Berg var imod denne Eftergivenhed. Estrup burde ligge, som han havde redet. Og som Dagene gik, blev Striden inden for Venstre mere og mere aabenbar. Ved et Vælgermøde i Kolding den 18. November kaldte Berg vel det Bojsenske Venstre for »vore Venner«, men helt fri for Stiklerier til disse vore Venner var Talen ikke.

Og Uenigheden blev ført ned i selve Folketings-

Fru M. Berg.

salen. Den 19. December kom det til et Sammenstød mellem Berg paa den ene Side og Bojsen og Holstein paa den anden. Det varslede ikke godt om Sammenhold. Og ind i det nye Aar, den 8. Marts 1878, gik det forenede Venstre i Stykker. Berg traadte ud af Partiet med 27 Mand i Følge og dannede »Folketingets Venstre«. Berg var Leder af det med Hørup som Næstkommanderende. I Almindelighed kaldte man Partiet for »det radikale Venstre« til Forskel fra »det moderate Venstre« eller »det forhandlende Venstre«, hvis Ledere var Frede Bojsen, Sofus Høgsbro og Holstein-Ledreborg.

I Mindretal.

Berg var kommen i Mindretal, og nu vender han sig med hele sin Styrke mod sine Modstandere af Venstre. Side om Side med Hørup, fra Møde til Møde, tordnede han løs mod de Venstre-mænd, der havde svigtet ved at give Ministeriet Estrup en Finanslov. Store Møder holdtes i Beks Kro i Vestsjælland, i Holbæk, derfra gik Rejsen til Fyn, i Ullerslev samledes et Par Tusind Mennesker, Berg endte her sin Tale med at sige, at det moderate Venstre ikke længere med Sandhed kunde synge: »I alle de Riger og Lande,« for de kæmpede ikke med aaben Pande. Han blev imødegaaet af Holstein og Kl. Berntsen. Da en Mand under Ordskriftet raabte op til Berg: »Hvorfor fik De ikke Ministeriet væk?«, greb Berg straks Afbrydelsen og svarede: »Det skal jeg sige Dem, min gode Mand. De har en stor Sten derude paa Marken, som De vil have løftet op. De sender ti Mand derhen. De ti er i Stand til at løfte Stenen. Men da ser de fem, at der er Legestue derovre hos de Nationalliberale og løber derhen og leger og lader saa Sten være Sten. Stenen er Provisoriet, Skatten er Friheden. Men saaledes er det gaaet til, og derfor kommer jeg og mine Meningsfæller og siger til Vælgerne: vi kunde ikke løfte Stenen, fordi de andre løb deres Vej.« En saadan folkelig Billedtale fandt let Forstaaelse.

Den næste Dag var der stort Møde i Middelfart

med 1200 Mennesker. Her talte Berg, Hørup, Holstein og Kl. Berntsen og saa Kredsens Folketingsmand, Balthasar Christensen, der stod paa Bojsens og Holsteins Side.

Fra Middelfart gik Rejsen til Jylland, i Kolding, Fredericia og Ribe samledes store Skarer af Meningsfæller om Bergs Talerstol.

Nogle Dage efter stredes Berg og Hørup med Berntsen og Jørgen Pedersen i Svendborg, hvor 1200 — næsten alle Bergs Meningsfæller — var til Stede; det var her Berg sagde om sine Modstandere af Venstre, at de over for Estrup var farne op som Løver, men var faldne ned som Lam. Fra modsat Side blev man ikke Svar skyldig: Berg duede ikke til Fører, thi naar han ikke kunde faa det, som han vilde, foretrak han at sprænge Partiet i Stedet for at høje sig.

Saadan førtes Broderstriden fra Møde til Møde Sommeren igennem, i Varde, Skern, Tim, Lemvig, Brønderslev, Hjørring, Nørresundby, Nibe, Svenstrup, Horsens, Grejsdalen, Herning og flere Steder samledes mange Mennesker, i Grejsdalen var der saaledes en 4—5000 til Stede, og overalt slog Venstremænd dygtigt løs paa hverandre til stor Gammen og Gavn for Estrup og Højre.

Kampens Frugter plukkede Højre og den Berg-Hørupske Gruppe ved Opløsningsvalget den 3. Januar 1879. Højre vandt 11 Mandater, Folketingets Venstre 8, og Berg havde nu en Styrke paa 35 Mand. Den Bojsenske Gruppe gik derimod tilbage og talte nu 30 Medlemmer.

Valget havde øget Estrups Livsmod. Han benyttede sig af Venstres Splittelse til at gennemføre flere vigtige Love. Snart støttede han sig til den ene Gruppe, snart til den anden. I 1879 stemte Berg og Hørup og deres Meningsfæller for Anskaffelsen af 6 store Bagladekanoner, der skulde sikre

København mod Bombardement fra Søsiden. Berg forsvarede sin Afstemning i et lille Skrift: »Fra Rigsdagen 1879.« Han havde ikke tabt sit Maal: Folkets Selvstyre af Sigte. Men han var til Sinds til at strække sig temmelig vidt for at undgaa en ny Strid mellem Folketing og Landsting. Og han var ingen Modstander af Københavns Søbefæstning, men derimod af en Landbefæstning om København.

Hans Parti sprængtes ved Afstemningen om Kanonerne. En halv Snes Medlemmer under Førerskab af Alberti og Tauber traadte ud. Og disse gled mere og mere over mod den Bojsenske Gruppe.

Berg gjorde da sit Venskab med Hørup og den Fløj af Venstre, han særlig repræsenterede, endnu inderligere. Den 22. September 1880 valgtes Dr. phil. Edvard Brandes til Folketingsmand for Langelandskredsen. Hans Valg blev støttet af Berg. Det vakte stor Opsigt og en Del Forargelse. At Berg vilde have en Mand valgt, der aabent erkendte, at han hverken troede paa Jødernes eller de Kristnes Gud! Dr. Brandes havde udtalt sig saaledes paa Valgdagen i Rudkøbing. Men Berg vilde, og Vælgerne paa Langeland satte med Glans Brandes ind i Folketinget.

Bølgerne gik højt i den Anledning. Spørgsmaalet om Politik og Kristendom var rejst. Der kom Indlæg for og imod Dr. Brandes. Grundlovsværneforeningens Formand, Højskoleforstander Jens Lund, Vejstrup, blev stærkt angrebet, fordi han anbefalede Valget af Brandes. Pastor Lindberg i Kerteminde hævdede derimod ligesom Sofus Høgsbro i »Dansk Folketidende«, at det var forargeligt, at man prøvede paa at bruge Kristendommen som et Agitationsmiddel i politisk Partiinteresse. Ogsaa Jens Lund tog — i »Fyns Tidende« — til Genmæle mod dem, der

havde angrebet ham. Derimod erklærede Kl. Berntsen i samme Blad, at Jens Lunds Optræden havde saaret og bedrøvet en talrig Kreds af Mænd og Kvinder, der i kirkelig og folkelig Hensende var enig med ham. I sin Artikel vender Berntsen sig ogsaa mod Berg: »At Hr. Berg, eftersom hans Indflydelse aftager blandt Bønderne, vil rekrutere sig blandt den »fri Tankes« Mænd, har jeg længe haft en Anelse om, men at Pastor Lindberg og Jens Lund ogsaa vilde følge ham paa den »Galej«, det havde jeg ikke ventet.«

Berg gav ogsaa sit Indlæg i Striden. Faa Dage efter Valget skrev han et kraftigt aabent Brev til Sognepræst Gad i Tranekær paa Langeland. Det stod at læse i »Langelands Avis«. Pastor Gad havde blandt sine Sognebørn arbejdet mod Valget af Fritænkeren Brandes. Berg begyndte sit Brev med at sige, at han ikke ved, hvor Brandes staar i religiøs Henseende. Men det vedkommer ham heller ikke i det Forhold, der her er Tale om. Grundloven og Valgloven spørger ikke derom. Ved et Valg til en borgerlig Forsamling skal man følge de politiske Delingslinjer. »Grundloven vidste, hvad den gjorde,« hedder det i Brevet, »da den proklamerede Religionsfrihed, og da den undlod at sætte Fordring om Trosbekendelse over Indgangen til Rigsdagen.« Og Berg spørger Præsten: »Vilde De vove ved Valg af Hærføreren at vrage den dygtigste, fordi han ikke i religiøs Henseende tilfredsstillende Dem, og vælge blandt dem, der kunde fremlægge Præsteattest for flest Altergange og mest Salmesang? Nej, De lod nok være. Eller lad mig tage et Eksempel fra det private Liv. En af Deres Kære er farlig syg, De har Valget mellem en Mand, som vel staar paa Folketællingslisten som »Lutheraner«, men ikke kender Sygdommen, en Kvakalver, som i al Fald af og til gaar i Kirke, og en

virkelig Læge, som De hverken finder iblandt Lutheranerne eller Kirkegæsterne, men som forstaaer sin Opgave. Er der Tvivl om, hvem De valgte?« Brevet slutter med disse kraftige Vendinger: »Som nævnt har jeg anset Valget af Dr. Brandes for en politisk Vinding. Efter den Religionsforfølgelse, der er sat i Scene ved denne Lejlighed, vil jeg nu tillige anse Valget for en religiøs Vinding, idet nemlig de langelandske Menigheder derved afgiver den skarpeste Protest saavel imod den forsøgte Krænkelser af Religionsfrihedens Princip som imod den forargelige Misbrug af Religionen i den politiske Agitations Tjeneste. . . Guds Rige bestaar ikke i Snak, men i Kraft. Ærbødigst C. Berg.«

Berg havde gjort fælles Sag med Hørup og Brandes. Der skulde en stærk politisk Situation til at bære deres Samarbejde. For de var paa mange Omraader af højst forskellige Anskuelser. Berg var Forsvarsven, Hørup var Antimilitarist. Og i aandelig Henseende var der en dyb Kløft imellem dem. Der var kun et Klogskabsforbund mellem de to. Berg var mere i Plan med hele sit aandelige Stade, naar han uddybede Skellet mellem sig og Hørup, end naar han dækkede over det. Den Dag kom, da han talte højt om Afstanden, der var imellem dem. Ved en Høstfest i Vemmelev nogle Aar senere udbrød han: »Skal det være Brandesianerne eller os andre?«

Ministeriet førte imidlertid en voldsom Politik mod Folketinget. I 1881 fandt to Opløsningsvalg Sted. Men ved begge Valg led Højre Nederlag. Efter det sidste sad der 76 Venstremænd og 26 Højremænd i Folketinget.

Den følgende Vinter begyndte der et nærmere Samarbejde mellem de forskellige Venstregrupper.

Aarene før Provisoriet.

Berg ønskede ikke at komme ud i det Uføre, som provisoriske Finanslove vilde være. Men paa den anden Side maatte man minde Ministeriet om det parlamentariske Krav. Valg paa Valg viste, at det havde Mindretal i Befolkningen. Og dog blev det siddende.

Fra Efteraaret 1881 slaar Venstre da ind paa den saakaldte Visnepolitik. Berg udtalte, at »for et Ministerium, der tilsidesætter saadanne Valgdutalelser vil i det væsentlige alt visne i Hænderne«.

Det følgende Aar kom der et stadig fastere Samarbejde i Stand mellem Venstregrupperne. I Oktober 1883 blev Berg Folketingets Formand. Det understregede Samarbejdet. Visnepolitiken fortsattes. Regeringens Forslag kom til første Behandling, men blev derpaa »begravede« i et Udvalg. Herfra var Finansloven dog undtagen. Berg vilde ikke have Konflikt paa den.

Forsvarsspørgsmaalet kom atter i Forgrunden. Ministeriet vilde have København befæstet baade til Sø- og Landsiden og foreslog store Beløb hertil. Men Forslagene blev afviste af Folketinget.

Venstre og Højre stod som to kæmpende Hære over for hinanden. Og Striden blev mere og mere bitter. Ude i Landet voksede Bevægelsen. Ministeriet støttedes af en Forsvarsadresse, underskrevet af 106,000 Mand over 18 Aar. I Folketinget standse Regeringens Forsvarsforslag ved Dagsordener.

Venstremænd oprettede Riffeforeninger rundt om i Landet. Der kunde maaske blive Brug for Vaaben. En og anden ventede Statskup. Og nu og da gav Stemningen sig Udslag i disse letfattede Linjer: »Ned med Estrup. Scavenius og Ravn, vi vil ingen revnet Grundlov ha' i Folkets København«.

Ved Valget i Juni 1884 vandt Venstre, nu støttet af Socialdemokrater, der tog to Kredse i København, igen frem. Højre havde nu kun 19 Mand i Folketinget.

Men Estrup blev. Og i Efteraaret blev J. J. Bahnsen, den ivrigste Tilhænger af Københavns Befæstning, Krigsminister.

Nu mente Berg, at Venstre burde danne et stort Parti, der, om det skulde være, kunde overtage Regeringen. Men flere af hans hidtilværende Partifæller, deriblandt Hørup og Brandes, vilde ikke gaa sammen med Frede Bojsens Gruppe.

Allerede tidligere havde Berg begyndt at løsne sit Forhold til Hørup og Brandes. Sammen med dem havde han i tre Aar ledet »Morgenbladet«. Men ved Nytaarstid 1884 fratraadte de, og i Efteraaret 1884 oprettede Hørup »Politiken«. Dette Brud bundede dog mere i forskelligt Syn paa religiøse og literære Forhold end i politisk Uenighed. Men nu kom der ogsaa en politisk Adskillelse. Berg og hans Meningsfæller dannede sammen med Frede Bojsens Gruppe »det danske Venstre«, Hørup og hans Folk dannede »Folketingets Venstre« med 24 Medlemmer.

Allerede i Sommeren 1884 var Berg og hans Familie flyttet til København. Fra sin Bopæl ved Frederiksholms Kanal var han den 3. Oktober Vidne til Kristiansborg Slots Brand.

Rigsdagssamlingen kom. Men Venstre standsede Regeringens Forslag, en Forhandling med dette Ministerium var ørkesløs, naar det blev, efter at

Folket saa klart havde talt ved Valget. Ogsaa Bahnsons Forslag om 41 $\frac{1}{2}$ Mill. til Befæstningsanlæg og til Flaadens Forøgelse blev standset.

Striden mellem Regeringen tilspidsedes mere og mere, som Vinterdagene gik. En Adresse til Kongen hjalp intet. Landstinget indsendte en Modadresse. Og Striden drejede ind paa Finansloven. I et nedsat Fællesudvalg kunde der ikke opnaas Enighed. Venstre foreslog, at man skulde vedtage en midlertidig Finanslov, men Landstinget nægtede at gaa ind derpaa. Berg søgte i sidste Øjeblik at skabe et Forlig. Han havde holdt igen paa de kamplystne. Og han satte igennem, at man strakte sig saa vidt som muligt. Men Provisoriet kom.

Den 1. April blev Rigsdagen hjemsendt. Fra Formandsstolen oplæste Berg et Forslag til Beslutning fra Venstres Fællesbestyrelse. »Regeringen har valgt Bruddet«, hed det i dette Opraab til det danske Folk, men man nedlagde Indsigelse »imod det længe forberedte, nu forestaaende Grundlovsbrud«.

Da denne Beslutning var vedtaget, udbragte Holstein et »Grundloven level«, ni Hurraraab lød, og Venstremændene forlod Salen, medens Estrup rejste sig for at oplæse det kongelige Brev om Rigsdagens Hjemsendelse.

Samme Dag udstedte Ministeriet en provisorisk Finanslov. Og den var mere ondartet end den provisoriske Finanslov i 1877. Der stod i den, at Regeringen bemyndigedes til »at opkræve de bestaaende Skatter og Afgifter samt til foreløbig at afholde de til Statsstyrelsens forsvarlige Førelse nødvendige Udgifter«. Og i ni Aar — til 1894 — regerede Estrup ved provisoriske Finanslove, uden om Rigsdagen. 1886 begyndte Bahnson at bygge en Befæstning omkring København. Folkets Fler-tal var imod et saadant Befæstningsanlæg. Men Regeringen lod den bygge for ubevilgede Penge.

De første Aar efter Provisoriet.

Aldrig har der her hjemme været et politisk Røre som i Sommeren 1885. Mangen en havde Lyst til at vise sin Harme i Handling. Og en Del Modstand rejstes ogsaa, nogle nægtede at betale Skat, da Finansloven ikke var vedtaget, og ogsaa paa anden Maade søgte man at lægge Regeringen Hindringer i Vejen. Men Modstand af den Art mod Provisoriet var dog ret planløs og uden væsentlig Betydning.

Berg havde søgt at afværge Grundlovsbruddet. Men nu, da det var sket, burde Kampen mod Regeringen føres med Fasthed og Sammenhold, men ogsaa med et vist Maadehold, den skulde føres inden for Lovens Rammer. Berg ønskede ikke, at man henflyede til voldsomme Midler mod Uretten. Sandheden og Retten skulde nok sejre til sidst. Han skrev senere under sit Billede: »Gaa aldrig paa Akkord med Uretten«, d. v. s. slut aldrig Forlig med dem, der har brudt Grundloven, lad dem leve og dø i Lovløshed. Han havde en dyb Følelse af, at han kæmpede for Retten mod Uretten, og det var denne Følelse, der gav hans sidste Aar deres forunderlige Spændkraft.

I Sommerens Løb deltog han i en Række store Møder. Den 16. Juni skulde han tale i Holstebro. Han havde holdt Møder flere Steder paa Vestkysten. I Tim saa han første Gang Politi paa Talerstolen — fra Justitsministeriet var der ud-

gaaet Ordre til, at Politiet skulde være til Stede ved politiske Møder. Men Berg havde erklæret, at han ikke vilde tale med Politiet i Nakken. Og Politiet tog Plads nede i Forsamlingen.

Nu kom han til Holstebro. Der var en 3000 Mennesker til Stede. Oppe paa Talerforhøjningen, bag ved Talerpladsen, sad Byens Politimester, Borup, i fuld Uniform. Kredsens Folketingsmand, Hansen-Sir, havde Ordet; efter ham skulde Berg tale. Men han ønskede ikke at tale, naar Politimesteren skulde have Plads paa Tribunen. Mødets Ledere havde allerede, mens Hansen-Sir talte, bedt Politimesteren om at forlade Tribunen, men han sagde, at han gerne vilde blive siddende, saa længe Hansen-Sir talte. Da denne var færdig, blev Politimesteren alligevel siddende, og da Ordstyreren, P. Noes, ønskede, at han skulde gaa, inden Berg fik Ordet, blev der et Ophold; Bestyrelsen for Mødet og Ordstyreren forhandlede indbyrdes og med Politimesteren. Berg, der sad ved Referentbordet, blev urolig og gik hen til Dirigenten og sagde: »Hvad bliver det til?« Skal jeg tale eller ikke; det var Meningen med hans Spørgsmaal. En af Mødets Ledere sagde til ham: »Vent lidt!« og P. Noes og Redaktør Thomas Nielsen gik hen til Politimesteren og bad ham om at gaa. Han nægtede det — han havde vel højere Ordre til at opholde sig paa Tribunen — og de to Mænd tog ham da lempe ligt ved Armene og førte ham hen til Trappen, men efter at han havde taget Forsamlingen til Vidne paa, at der var lagt Haand paa ham, gik han frivilligt ned ad Trappen. Mødet blev fortsat, og Berg fik Ordet.

Myndighederne kom snart i livlig Bevægelse i den Anledning. En Kommissionsdomstol blev nedsat, og senere kom Sagen til Højesteret. Dommen faldt d. 10. Januar 1886, og P. Noes, Th. Nielsen og

Berg dømtes til 6 Maaneders Fængsel paa almindelig Fangekost. Berg fik sin Dom som Anstifter af Vold mod en Embedsmand i Virksomhed. Men det var nok med knebent Flertal, at Dommen blev fældet. Og mangen en rundt om i Landet kunde ikke forstaa, at det var den højeste Retfærdighed, der havde afsagt denne Dom.

Højremændene jublede, men paa den anden Side skabte Holstebro sagen en Martyrglans om Bergs Navn.

Da han i Begyndelsen af Oktober vendte hjem til København, hyldedes han paa Rejsen af store Folkeskarer, som var han en Konge, og ved Bane gaarden spændte man Hestene fra hans Vogn og trak den til hans Bolig.

Under Folketingets Protest blev dets Formand saa, midt under Rigsdagssamlingen, ført til Fængselet paa Blegdamsvejen. Det var den 24. Januar 1886. Nogle Dage i Forvejen havde han i et Foredrag paa 2½ Time med stor Kraft talt mod et Forslag til Ændring af Grundloven, det saakaldte Lotteriforslag, som Estrup havde forelagt, og som foreslog, at der skulde trækkes Lod om Afgørelsen af de Poster paa Finansloven, som Folketing og Landsting ikke kunde enes om.

I Fængselstiden brød den Sukkersyge frem, som senere voldte hans Død. Han var berøvet Friheden, men iøvrigt levede han under taalelige Kaar inden for Fængselets Mure.

Den 22. Maj kunde Berg og hans Hustru fejre deres Sølvbryllup. Hele Landet over beredte man sig til at gøre Dagen til en Festdag. Fra henvend 80,000 Bidragydere fik Berg en Gave paa 45,000 Kroner, som blev overrakt ham i Fængselet i nye Guldtyvekronestykker, Og i Hjemmet modtog hans Hustru Udsendinge fra alle Egne af Landet.

Der var selvfølgelig nogen politisk Tilsætning i

alt dette. Man kunde ramme Estrup ved at hædre Berg. Men Hovedparten af Hyldesten rummede en ærlig Tak til Berg for hans store Arbejde for Folkets Ret.

Og denne Hyldest gentog sig, da han kom ud af Fængselet. Det var den 24de Juli. Politiet passede paa, at der ikke skete Opløb, da Berg kørte til sit Hjem i Frederiksberg Allé. I Løbet af Dagen kom mange for at hilse paa ham, og Blomster blev sendte i rig Fylde.

Om Eftermiddagen opholdt Berg sig i Ejendommens lille Have; det var Vinter, da han gemtes bag Fængselsporten, og nu var det Højsommer, det var næsten overvældende for ham. Han gik, Børneven som han var, og spadserede rundt i Haven med Portnerens to smaa Børn ved Haanden, men uden for Porten stod Politiet paa Vagt for at vaage over Rigets Velfærd.

Hans Venner ønskede at fejre ham ved en stor Fest, og et Udvalg var nedsat for at ordne alt. Nuværende Folketingsmand N. Neergaard var Formand for det. Man vilde holde Festen i Dyrehaven, men Myndighederne tillod det ikke. Estrup skulde ikke have den Slags Fester i Dyrehaven. Saa tænkte man paa at sejle til Sverige, til Landskrona, og hylde Berg der. Men der kom Afslag fra Borgmesteren. Driftige Folk havde imidlertid, inden endelig Besked kom, ladet lave Festtegn, hvorpaa der stod: »Leve de gæstfrie Svenskere.« Men Festen skulde nu holdes, og det bestemtes, at man vilde sejle til Helsingør og fejre Dagen paa Marienlyst.

Det var Søndag den 25. Juli, at Festen fandt Sted. Neergaard og Pastor C. Hostrup kom til Bergs Hjem for at ledsage Berg og hans Hustru til Kvæsthusbroen. Her laa 16 Dampskibe fyldte med Festdeltagere, og nu stod de op gennem Sundet i dej-

ligt Sommervejr, Berg og hans Hustru om Bord paa »Gefion«.

I Helsingør modtoges de grøntsmykkede Skibe af en stor Forsamling, Venstremænd fra Nord-sjælland var stævnet til Helsingør den Dag.

Saa gik man i Flok og Følge ud til Marienlyst, og her holdtes en straalende Fest med Taler og Sange. En Del af Deltagerne havde alligevel prydnet sig med Festtegnet: »Leve de gæstfrie Svenskere«, og andre havde smykket sig med ét, hvorpaa der stod: »Leve C. Berg«.

Ved Festen bød Neergaard Velkommen, og Hustru talte for Berg, hvorefter denne, under det hjerteligste Bifald, fik Ordet: »Vi har kun én Fordring,« sagde han, »Grundloven holdt med en Regering paa Fremskridtets Vej.« »Mit Ønske gaar ikke videre,« sagde han siden, »end at De, naar mit Liv er endt, kan sige: »Han var en tro Soldat i Frihedens Hær«. Gamle Høgsbro mindede i sin Tale Istedslaget, P. Knudsen bragte som Socialdemokrat Berg en Hilsen, Neergaard og mange andre talte. Han hyldedes som det samlede Demokratis Høvding.

Da det led mod Aften, gik Turen tilbage til Helsingør, og i den stille, lyse Sommeraften gled Skibene ned gennem Sundet; Fyrværkeri afbrændtes fra Skibene, og Sange lød.

Da Berg og hans Hustru hørte hjem, var Garderne igen tæt besat med Politi. Myndighederne var bange for Uroligheder. Men medens Politibetjentene om Formiddagen havde staaet ranke og strunke, var det nu almindeligt, at de hilste paa Berg, da han kørte forbi.

Den følgende Søndag, den 1. August, samledes, man siger, en 40—50,000 Mennesker i Kolding for at hylde ham. Det var, som om man fra hele Sydjylland havde sat hverandre Stævne den Dag i Kol-

ding. Og flere Steder i Landet holdtes der Fester til Ære for ham.

»Herre, hvad skal Enden blive!« sukkede Fru Hejberg i et Brev til Krieger, da hun havde læst om den storartede Hyldest, der blev vist Berg over hele Landet.

Medens alt dette viste, at store Dele af Folket endnu hilste ham som Høvding, var hans Indflydelse inden for Venstre paa Rigsdagen i Dalen.

De andre Førere havde valgt en anden Fremgangsmaade end den, Berg mente var den rette. De ønskede, ved Forhandling med Ministeriet, at komme tilbage til lovlige Tilstande. Der havde allerede vist sig Tegn til en saadan Politik, mens Berg sad i Fængselet.

I Begyndelsen af Rigsdagssamlingen 1886—87 sluttede de to Venstregrupper sig sammen i »Rigsdagens Venstre«. Og Berg blev Formand for det samlede Venstre. Men var det ikke ret længe. Da han mærkede, at den ny Fremgangsmaade, Forhandlingspolitikken, havde Flertal inden for Venstres Bestyrelse, nedlagde han sit Hverv som Partiets Formand. Men han vedblev at være Folketingets Formand.

Hen paa Vinteren 1887 kom der dog Begivenheder, der tvang ham til at træde tilbage som Formand. I Anledning af Hundredaaret for Stavnsbaandets Løsning, skulde der holdes en stor Udstilling i København 1888. Samme Aar kunde Christian den Niende fejre sin 70 Aars Fødselsdag og sit 25 Aars Jubilæum som Konge. Mange Højremænd ønskede da, at man maatte komme ud af det politiske Uføre, inden Festernes Aar oprandt. Til den Ende fandt der hemmelige Underhandlinger Sted mellem Bojsen og Hørup fra Venstres Side og Estrup og Nellesmann paa Regeringens Vegne. Og det skete bag Bergs Ryg.

Forhandlingerne førte ikke til noget Resultat, men da Berg langt om længe fik Nys om dem, gav han straks det Svar, som han mente dette Forræderi mod Venstres Sag fortjente; han frasagde sig sit Hverv som Formand i Folketinget. Det skete den 30. Marts ved Mødets Slutning. Han sagde fra sin Formandsplads, at han af politiske Grunde ønskede at træde tilbage fra den Stilling, »som Tinget gennem Sessioner har vist mig den Ære at betro mig.«

Han vender sig nu voldsomt mod dem af Venstre, der vilde svigte Folkets Sag. Kun faa fulgte ham paa Tinge, en halv Snes Mand var hans hele Følge. Men det fik ham ikke til at tabe Modet. Han havde sine Tanker ude blandt Vælgerne. Fra Møde til Møde talte han det rene Venstres Sag. Skarpe faldt Ordene mellem Venstremænd i Kampen om Vælgerne. Hørup vrængede »Venstres Rumlepotte« efter Berg. Denne svarede ved at kalde Hørup for »Venstres Luskepeter«.

Paa Tinge tog Berg meget ofte Ordet i de Aar. Han holdt i Samlingen 1887—88 169 Taler, og i den følgende Samling tog han Ordet ikke mindre end 188 Gange.

Udflugten til Helsingør 25. Juli 1886.

Sidste Aar, Død og Eftermæle.

Ved Valget den 21. Januar 1890 viste Opgangen sig for Bergs Gruppe. Den voksede til 17 Medlemmer. Blandt de valgte Bergianere — for det var nu hans Tilhængeres Kendingsnavn — var hans Politik's Fortsætter, J. C. Christensen og et andet Føreremne, Anders Nielsen, den senere Landbrugsminister.

Vælgerne havde givet Bergs Politik Tilslutning. Hans Magt var i Stigning. Den Bergske Presse begyndte at faa større Indflydelse rundt om i Landet. Det var snart mange Blade, han raadede over.

Denne Vækst i Magt har vel gjort Indtryk paa Hørup. Han nærmer sig Berg, og det kom til Samarbejde mellem dem og deres Grupper.

Men Berg havde ikke de samme legemlige Kræfter som før. Han kunde ikke holde til saa mange Møder som tidligere. I August Maaned 1891 maatte han for sin Sundheds Skyld gøre en Rejse til Svejts og Norditalien, og alene Hvilen fra Arbejdet gav ham Kræfter. Men ogsaa hans Sind oplevedes ved Rejsen. Han nød med barnlig Glæde al Naturens Vælde og frodige Skønhed, og i sine Breve til Hjemmet lovsynger han, hvad han saa.

Han kom hjem sidst i Oktober efter Rigsdagssamlingens Begyndelse. Og nu tog han fat med friske Kræfter. Samarbejdet mellem hans og Hørups Gruppe gjorde, at han blev valgt til Formand

for Finansudvalget. Og han deltog i Forhandlingerne i Tinget.

N. J. Larsen havde paa det forhandlende Venstres Vegne opfordret Justitsministeren til at udarbejde og forelægge et Lovforslag om Retsplejens Ordning. Men Berg ønskede ikke en saadan Tillidserklæring til et Ministerium, der ikke højede sig for Vælgernes Tale ved Valgene. Og han stillede et Ændringsforslag, ved hvilket han opfordrede Justitsministeren og hans Kaldsfæller til at tage deres Afsked, saa at en grundlovstro Regering kunde træde til og arbejde for en Nyordning af Retsplejen. Det var den rette Vej at gaa. Han mente ikke, sagde han, at man kunde finde Mage til en parlamentarisk Forsamling, der under et vedvarende Grundlovsbrud retter en saadan Opfordring til Ministeriet som den, der er rettet til det fra Forslagsstillernes Side.

Han begrundede sit Forslag i en længere Tale den 9. November, og det blev hans sidste større Tale. Men gennem den lyder Toner, der har klinget gennem hele hans politiske Arbejde.

Til Slutning vender han sig mod dem, der ikke kan forstaa hans Optræden. Her skal gengives det væsentlige af dette Afsnit af Talen:

»Jeg læste i et Blad i Gaar det Udraab: »At den gamle Mand gider!« Jeg finder dette Udraab ret naturligt, at unge, ved politiske Provisorier blaserede Folk kan finde det saa underligt, at en gammel Mand som jeg kan fastholde mit Haab om Grundlovens Sejr trods Stillingen nu. Det undrer mig aldeles ikke; thi alt synes jo at tale mod dette Haab. Man taler frit, aabent og lydeligt om, at Magten har skabt en ny Ret. Naar det kan lykkes et Ministerium, hedder det — eller lad mig hellere sige, at det er Tanken deri; thi saa brutalt udtrykker man det ikke — naar det lykkes at forhindre Enighed mellem Folketinget

og Landstinget om en Finanslov, har Ministeriet faaet tilvejebragt et Hul, som det selv har Magt til at udfylde; Ministeriet er det blivende, Grundloven det vigende Moment i vor fri Forfatning. Med andre Ord, vor fri Forfatning er vegen for Ministervælden . . . At den gamle Mand under disse Forhold »gider« opfordre det høje Ting til at udtale sig mod dette grundlovsbrydende Ministerium, forlange, at det skal gaa, naar vi i det hele taget skal opfordre det til noget! Og dog forstaar jeg ikke, at vi kan have nogen anden Opfordring at stille til Ministeriet end at sige til det: Gaa! Hver Gang der er Tale om at opfordre det til noget, maa vi sige: Gaa! . . . Ser De, jeg har formet dette Ændringsforslag som et Udtryk for mit Haab, mit ufravristelige Haab om, at det danske Folk skal endnu engang vinde sin Grundlov saa kær, at det faar Sejr over Provisorismen og gør alle de onde Spaadomme til Skamme. De kan jo kalde det et urimeligt Haab . . . Jeg slipper nu ikke dette Haab. Det er meget muligt, at mine Øjne ikke ser det opfyldt — som Stillingen er, skulde jeg jo ikke kunne mene det —, men hvad gør saa det? Tusinder, og deres Tal vil — det er ogsaa mit urimelige Haab — vokse Aar for Aar, Tusinder deler dette urimelige Haab med mig, og en Gang vil Vrøvlet, Fejgheden og Modløsheden blive blæst bort saaledes, at vi har et Folketing, som paa ny siger til Statsraadet: Der er ingen Udvej for eder med det danske Folk. En Tid kan I holde ud, og det kan gaa op og ned, det kan se ud til, at vi er lige ved at segne, men saa — ja saa springer et evigt sprudlende Væld, Frihedskærligheden i Folkesindet, frem og skaber sine Repræsentanter, og der staar de da saa stærke, at dette Ministerium ikke kan holde ud, endsige noget andet Ministerium faa Mod til at fortsætte eller til at gøre et

ligefrem brutalt Statskup. Tillad mig at bevare dette mit Haab som min Arvepart, som Frugten af mit politiske Liv, og gør ikke altfor meget Nar ad den gamle Mand, fordi han staar fast ved dette Haab . . .«

Saaledes taler han for sidste Gang om Frihedskærligheden i Folkesindet, som han havde været en levende Talsmand for, om det evigt sprudlende Væld, han Gang paa Gang havde drukket Kraft af.

Han havde engang udtalt det Ønske: »Gud høre min Bøn at give mig en hurtig Død, og at jeg aldrig maa leve den Dag, jeg ikke kan arbejde.«

Denne hans Bøn blev hørt, han arbejdede den sidste Dag han levede.

Fredag den 27. November var der intet Møde i Folketinget.

Den Dags Eftermiddag skulde Berg og hans Gruppefæller mødes ude hos Grosserer P. Jensen paa Stengaarden i Gentofte Sogn. Berg havde indtrængende bedt om, at alle vilde komme til dette Partimøde. Mange af hans Tanker var allerede ude hos Vælgerne. Og ved Mødet skulde man forhandle om Forberedelserne til det Valg, som kunde ventes det kommende Foraar. Partimødet var bleven bestemt Onsdag Aften ved en Sammenkomst i Bergs Hjem: »Ikke sandt,« havde han sagt, »saa er vi alle sammen enige om, at vi sætter alt andet til Side og fortsætter paa Fredag.« Flere Medlemmer havde vigtige Sager hjemme. Men alle, paa en enkelt nær, blev, saa stor Vægt havde Berg lagt paa Mødet.

Om Formiddagen den 27. havde Berg været til Møde i Finansudvalget. Lidt før Kl. 1 kom han ind i Folketingssalen, han skulde om nogle Minutter til Møde i Sygekasseudvalget. Han traf en

Ven og Meningsfælle og viste ham nogle Ændringsforslag til Loven om Sygekasser, saa op paa Uret og sagde: »Ja, nu skal jeg derop, og vi mødes saa paa Banegaarden Kl. 2¹/₂. Jeg har bestilt en Vogn, som kommer her Kl. 2.« Men da foregik der pludselig en Forandring i hans Udseende. Hans Træk slappedes, og han aandede tungt. »Jeg er ikke rigtig rask i Dag,« sagde han. »Jeg arbejdede for længe i Aftes, til Kl. 1, og jeg kunde ikke falde i Søvn, saa jeg har kun sovet tre Timer i Nat. Jeg maa have Lov til at faa en Times Søvn, naar vi kommer ud til Stengaarden.«

Men straks efter slængte han Trætheden af sig. »Naa, nu maa jeg op i Udvalget,« sagde han. »Kom nu ikke for sent til Banegaarden, vi har meget at gøre i Dag.« Og han gik ud af Folketingssalen.

Kl. 2 kom Vognen, og han og J. C. Christensen kørte sammen til Banegaarden.

Da han kom til Stengaarden, var der ingen Træthed at mærke hos ham. Han talte livligt og muntert ved Middagsbordet. Og han fik sig bagefter en Times Søvn.

Og saa husker alle tilstedeværende, hvor glad og styrket han atter traadte ind i Stuen og sagde: »Se saa, nu har jeg sovet, nu kan jeg igen tage fat.« Og han satte sig i sine Partifællers Kreds, og med det tilstundende Valg for Øje gav han en Oversigt over den politiske Stilling Landet over. Fra Kreds til Kreds tegnede han Udsigterne for det kommende Valg. Der blev talt om en Henvendelse til Vælgerne, og et Tremandsudvalg blev nedsat for at gøre Udkast til en saadan Henvendelse. Berg var blandt de tre.

Efter Forhandlingerne blev der Tid til en Times L'hombre.

Godt Klokken elleve om Aftenen kom han hjem.

Hans Hustru sad oppe og ventede ham. Han plejede at sidde og samtale med hende, inden de gik til Hvile, men han vilde til Sengs med det samme. »Dagen er gaaet godt,« sagde han, »men jeg er forfærdelig træt og maa til Ro.«

Efter Lægens Raad havde han i den senere Tid sovet i sit store og luftige Arbejdsværelse. Kl. 1^{1/2} blev Fru Berg vækket ved, at Berg kom til Døren til hendes Værelse og sagde højt: »Jeg er syg, kom hurtigt!« Derpaa gik han ud til Pigekammeret, kaldte paa Pigerne og bad om, at de straks vilde hente Læge. Og han gik atter tilbage til sin Seng. Hans Hustru gav ham nogle Draaber, og han sagde lydeligt Tak. Hun rettede lidt ved Pudsen under hans Hoved. Han drog et Par Suk, og stille var han gledet ind i Døden. Det var den 28. November 1891.

I de tidlige Morgentimer gik der Bud til hans nærmeste, og op paa Formiddagen spredtes Budskabet om hans Død ud over Land og By, og mange Steder vakte det dyb Sorg. En Høvding var falden midt i sin Gerning.

Kl. 1 samme Dag samledes Folketinget til Møde, og der herskede den dybeste Stilhed i Salen. Formanden, Sofus Høgsbro, mindedes stærkt bevæget den bortgangne, medens alle Medlemmer rejste sig:

»Jeg har den sørgelige Meddelelse til Tinget, som vel allerede kendes af alle, men dog udtrykkelig maa gives fra denne Plads, at Tingets tidligere Formand, den nuværende Formand for Finansudvalget og andre vigtige Udvalg, C. Berg, i Nat ved en pludselig Død er kaldet bort fra sin store offentlige og private Virksomhed. Hans Helbred havde vel i de senere Aar været svækket, men efter sin Rejse i Sommer syntes han at have vundet friske Kræfter, og han deltog med sin gamle

Iver i vore Arbejder. I 26 Aar har han været uafbrudt Medlem af dette Ting som Repræsentant for en Kreds, hvor han ved sin Ungdoms og Manddoms Virksomhed havde vundet almindelig Tillid. Med en sjælden Flid og Arbejdskraft satte han sig ind i de mange forskellige Lovgivningsanliggender, og med en utrættelig Slagfærdighed kæmpede han for Gennemførelsen af sine Anskuelser baade her i Tinget og blandt Vælgerne omkring i det hele Land. Han har i høj Grad bidraget til at vække en hidtil ukendt almindelig Deltagelse i Fædrelandets Anliggender, og paa en Mængde Loves og Bevillingers Indhold har han haft stor Indflydelse, men for den folkelige Selvstyrelse, han ønskede at fremme gennem dette Tings Medindflydelse paa Regeringens Ledelse, har han paa Grund af Tidernes Ugunst kun kunnet udrette lidet eller intet. Hvor forskellige Anskuelserne end har været og er om hans Virksomhed, vil alle, saavel Meningsfæller som Modstandere, erkende hans store parlamentariske Dygtighed og rige Erfaring, og man vil ofte under vore Forhandlinger savne de vægtige Bidrag, han gav til Sagernes fulde Belysning. Det er umuligt andet, end at hans pludselige Bortkaldelse fra det store Arbejde, han stod midt i, maa minde os alle om vort Livs og vor Gernings Afhængighed af den højere Magt og fylde vort Sind med dyb Alvor. Paa den Dag, hans Lig føres til Jorden, vil der ikke blive Møde her i Tinget, og jeg antager at handle i Overensstemmelse med Medlemmerne, naar jeg lader det Valg, vi i Dag skulde foretage, udgaa af Dagsordenen.»

Søndag Aften førtes hans Kiste til Helligaandskirken. Og herfra fandt Bisættelsen Sted den 3. December, en taaget og mørk Vinterdag, hvis Stemning passede saa vel til den Alvor, hvori de store

Skarer mødtes, Slægt og Venner, Udsendinge fra Land og By, Bonde og Borger, høj og lav samledes om Bergs Baare.

Efter Sørgehøjtiden i Kirken gik Ligoget til Banegaarden, en mægtig Menneskemængde fulgte, og overalt, hvor Toget skred frem, var Gaderne fyldte med Mennesker.

Større Ligfølge havde København ikke set siden Frederik den Syvendes Begravelse.

Næste Aften kom Bergs Kiste til Kolding. Store Menneskemasser havde samlet sig uden for Banegaarden; ved Faklers Skær og under Kirkeklokkers Klang bares hans Kiste til Kapellet.

Næste Dag, Lørdag den 5. December, fandt Begravelsen Sted under de mest storstilede Forhold og under umaadelig Tilstrømning. Det var et Folk, der bar Høvdingen til Jorde.

Under aaben Himmel, paa den store Ridebane, hvor Berg mange Gange var bleven valgt og mange Gange havde talt til sine Vælgere, fandt Sørgehøjtiden Sted. Her talte først Pastor Lund fra Vium, dernæst Sognepræsten og Kapellanen i Kolding og til sidst Pastor Uffe Birkedal fra Ribe; Landstingsmand Madsen-Mygdal bragte dernæst en Tak fra politiske Venner. Han omtalte Bergs Tillid til Folkets brede Lag, hans Tro paa den Magt, der ligger i Sandhed og Ret. »Men Kernen, den inderste Kerne i hans Tro, var dog Troen paa en højere Styrelse, Troen paa, at Kristendom er den stærkeste Livsmagt her paa Jord. Jeg staar her som den, der ved Besked i dette Stykke, og jeg har Lov til at vidne om, at dette er Sandhed. Jeg har set ham sidde ved min Søns Dødsleje, og jeg glemmer aldrig Berg fra hin Stund . . . Jeg har hørt ham udbryde mange Gange, naar det saa aller mørkest og aller mest truende ud: »Der er en Gud, som over Danmark vaager.« Her ligger Grunden til, at ingen

Bergs Arbejdsværelse i Frederiksgade.

Modstand kunde bringe ham til at lade Hænderne synke.«

Ved Graven forrettede Pastor O. Bertelsen, Fru Bergs Broder, Jordpaakastelsen; han fremsagde Trosbekendelsen og bad Fadervor.

Mange var med hin Dag i Kolding, men flere, selv i de fjerneste Landsbyer, tænkte med Vemod paa det Tab, de havde lidt:

»Det tør vel hændes nogen Gang,
 naar Aftenklokkens bløde Sang
 hen over Bondelandet gaar,
 at Bondemanden stille staar
 og har lidt Tid at grunde
 i Gabet paa sin Tofteport
 med Syn til Stakkehaven
 og tænker da saalunde:
 »Dér brast et Hjerte varmt og stort,
 et af de bedste i vort Folk;
 min fuldtro Ven, min bedste Tolk,
 ham har de lagt i Graven.«

*
*
*

Hos de ældre lever Mindel om C. Berg endnu. Men ogsaa en yngre Slægt kan finde Tro og Tillid til Folket og Mod til Arbejdet ved at lære hans Gerning at kende.

Han havde sine Fejl, ogsaa som Politiker. Som Fører for sit Parti kunde han være enevældig, og skønt han ejede en naturlig Elskværdighed, kunde han nok krænke en og anden. Men der var saa meget storladent i hans Skikkelse og Fremtræden, at man glemte Smaafejlene. Han var en mægtig Kraft i vort lille Folk.

Han troede paa Folkets Sag, og han kunde vække Tro og lyst Haab hos andre. Han led Skuffelser, men han var vis paa, at Sejrens Dag vilde komme.

Der var de stærkeste Baand mellem ham og Vælgerne ud over Landet. De kendte ham, og han kendte dem. Det var et Eventyr for alle, at han kunde huske Navne, som han kunde. De taltes i Tusinder, hvis Navne han kendte. Ved sine Møder grundlagde og fæstnede han dette omfattende Personalendskab. Naar Talerne ved et Møde var forbi, var Bergs Gerning ikke dermed endt. Ved et Møde, hvor han og Hørup havde talt, var Vognen, der skulde hente dem, endnu ikke kommen. Hørup blev siddende paa Talerstolen, men Berg gik ned i Folkemængden og samtalede med en og anden. Det er betegnende for ham. Og det faldt ham ganske naturligt.

Der blev sagt, at Berg vilde være Minister. Og selvfølgelig vilde Berg gerne det. Han havde med Glæde set, at det folkelige Selvstyre havde sejret, og saa havde han været selvskreven til en Ministerpost. Enkelte Gange var der lidt Udsigt til, at et Systemskifte vilde komme. Og i visse Kredse var der stor Forfærdelse ved Tanken herom. Berg kunde jo ikke Fransk. Og i Vittighedsbladene saa man de latterligste Billeder af ham.

Berg blev ikke Minister. Men var han blevet det, han var kommen til at præge det Ministerium, han var Medlem af. Og han var bleven dets folkeligste Navn og dets saglige Kraft. Berg har ingen Love gennemført, men der blev vel ikke nogen Lov af Betydning færdig fra Ridsdagen, uden at han i høj Grad havde præget den.

Men Minister eller ikke Minister, derefter regnes en Politikers Indsats i Historien ikke. Berg er ikke mindre, fordi han ikke blev det. Endnu lyser et Efterskær af den Glans, der straaledede om hans Navn.

I sit Hjem var han lykkelig og glad. Det var et godt Hjem, han og hans udmærkede Hustru

dannede. Det var hans Fæstning. Her hentede han Trøst for Skuffelser, her fik han Kraft til ny Kamp.

Hans Hustru skabte ikke alene et hyggeligt Hjem, der gæstfrit aabnede sig for deres mange personlige og politiske Venner — ved store Aftenfester kunde der samles op imod et Hundrede Gæster, Mænd fra Land og By, Rigsdagsmænd, Forfattere, Kunstnere og Videnskabsmænd, og mange unge har haft deres stadige Gang i det Bergske Hjem — men hun fulgte ogsaa med levende Interesse hans Gerning. Da Sønnen, Sigurd Berg, i 1908 som Indenrigsminister gennemførte Loven om almindelig kommunal Valgret, hvorved Kvinder og Mænd stilledes lige i det kommunale Styre, bad han Kongen om, at denne Lov maatte blive stadfæstet paa hans Moders Fødselsdag, den 20. April. Saaledes ønskede han at hædre Mindet om den Kvinde, der trofast havde fulgt sin Mand i hans politiske Gerning.

Den stærke aandelige Paavirkning, Berg modtog i sin Ungdom og første Manddom, svandt ikke i Aarenes Løb. Maaske kom det mest frem i hans sidste Aar, da Sygdommen havde mærket ham. En Veninde af Fru Berg skrev ved Bergs Død til hende: »Et Minde staar uforglemmeligt for mig; det var hin Juleaften i Deres Hus, hvor Deres Mand holdt Julebøn og sang Julesangen paa en saadan Maade, at jeg syntes, jeg var hjemme i min Faders Hus og var Barn igen.«

De sidste Aar boede Berg i Frederiksgade over for Marmorkirken. Kort Tid før han døde, stod han en Dag ved Vinduet i sit Arbejdsværelse. Hans Hustru kom hen til ham og saa, at der gik et Lysskær over hans Ansigt, og saa sagde han til hende: »Se, hvad dér staar skrevet.« Lige over for, paa Marmorkirken, stod de Ord: »Guds Naade-

gave er et evigt Liv,« og han sagde til hende: »Er det ikke dejligt at have de Ord prentede for sine Øjne, naar man gaar i sit Arbejde.«

Samme Dag Berg var død, sendte en Ven i København en Krans til hans Baare, en Krans af vissent Bøgeløv. Paa de hvide og røde Baand stod følgende Ord: »Kun en vissen Krans kan nu bindes af Juniskovens Bøgeløv. Men Bøgen grønnes atter, og Folkefrihedens Juni vil paany oprinde. Da vil dit Navn mindes.«

Det skal mindes i det Aar, Danmark fik en ny Grundlov, i Slægt med Junigrundloven. Nutidens Arbejde hviler paa Fortidens. Hvad der naaes i Aar, er forberedt i den Slægt, der gik forud. Frede Bojsen, Sofus Høgsbro, Holstein-Ledreborg, Viggo Hørup og alle de andre, mere eller mindre kendte, har været med til at virke for, at det kunde naaes at skrive vor ny Forfatning, baaret af Tillid til hele Folket. Og ikke mindst den Mand, hvis Levned her er skildret, har været med i det Arbejde og skal mindes.

Kilder: Holger Begtrup's Skildring af Berg til 1866 (1896). H. Nutzhorn: Til Minde om Folketingsmand C. Berg (1892). C. C. Clausen: »Vore store Mænd udgaaede fra smaa Hjem (1897). Erik Henriksen: Christen Berg (1911) og Afhandlingen om Berg i Forfatningskampens Mænd I (1913). Madsen-Mygdal: Politiske Oplevelser (1912). Jørgen Nielsen: Anders Tange (1907). Bogøsamfundet 1914—15. Af Blade og Tidsskrifter er især brugt: Sofus Høgsbro: »Dansk Folketidende«.

Af Bergs Børn lever endnu: Frøken Tyra Berg, Redaktør Sigurd Berg, Direktør Viggo Berg, Ingeniør Hjalmar Berg, Frøken Asta Berg og Fru Randi Berg. — Fire af Børnene er døde, deraf to i den voksne Alder, nemlig Overretssagfører Ejnar Berg og Fru Nanna Kristensen-Randers, gift med Højskoleforstander Kristensen-Randers. — Fru Berg døde 1906.

Der er rejst Mindesmærker for Berg paa Bogø, ved Bovbjerg i hans Fødeegn og i Kolding paa Pladsen foran Banegaarden.

INDHOLD

	Side
Indledning	3
Barndom og første Ungdomstid (1829—48)	5
Skolegang i Ranum (1848—50)	10
Lærergerning i Vilsted og paa Skovgaard (1850—52)	16
I Kolding (1852—61)	20
De første Aar paa Bogø (1861—65)	29
Berg og Grundlovsforhandlingerne (1865—66)	36
De første Aar under den nye Grundlov (1866—70)	43
Berg og det forenede Venstre (1870—78)	49
I Mindretal	66
Aarene før Provisoriet	71
De første Aar efter Provisoriet	74
Sidste Aar, Død og Eftermæle	81

